HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 5, October 2021

www.historystudies.net

17. YÜZYILDA TRABZON'DA HUKUKİ ARABULUCULUK VE UZLAŞMA (ES-SULHU SEYYİDÜ'L-AHKÂM/SULH EN İYİ HÜKÜMDÜR)

*Legal Mediation and Reconciliation in Trabzon in the 17th Century (Es-Sulhu
Seyyidü'l-Ahkâm/ Peace is the Best Judgment)*

Doktora Öğrencisi Sabiha Altındeğer

Karadeniz Teknik Üniversitesi

saltindeger@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1705-5967

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 16.08.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 26.10.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1041

Atıf – Citation:

Sabiha Altındeğer, "17. Yüzyılda Trabzon'da Hukuki
Arabuluculuk ve Uzlaşma (Es-Sulhu Seyyidü'l-Ahkâm/Sulh En
İyi Hükümdür)", *History Studies*, 13/5, Ekim 2021, s. 1425-1451.

17. YÜZYILDA TRABZON'DA HUKUKİ ARABULUCULUK VE UZLAŞMA (ES-SULHU SEYYİDÜ'L-AHKÂM/SULH EN İYİ HÜKÜMDÜR)

Legal Mediation and Reconciliation in Trabzon in the 17th Century (Es-Sulhu Seyyidü'l-Ahkâm/ Peace is the Best Judgment)

Doktora Öğrencisi Sabiha Altindeğer

Öz

Bu çalışma 1836/1837/1838/1840/1842/1843/1844/1845 nolu Trabzon şer'iyeye sicillerinden faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Bahsedilen siciller H. 1068-1079/M. 1657-1668 yıllarına ait kayıtları ihtiva etmektedir. Belirtilen tarihler arasında veya daha önceki zamanlarda Trabzon'da vuku bulan çeşitli uyuşmazlıkların sulh yolu ile çözüme kavuşturulması çalışmanın esas konusunu teşkil etmektedir. Sulh yolu ile çözüme kavuşturulan hususlar çeşitlilik arz etmektedir. Bunlar; miras, borç-alacak, cinayet, yaralama, hırsızlık, mülk satışı, boşanma ve emanet eşya ile ilgili ihtilaflardır. Makalede bahsedilen zaman aralığında sosyal hayatta arabuluculuğun ve arabulucuların yeri ve önemi, sulh sonucu tespit edilen maddi karşılıkların sulhun konusu ile olan ilgisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sulh, Arabuluculuk, Trabzon Şer'iyeye Sicilleri.

Abstract

This study realised using 1836, 1837, 1838, 1840, 1842, 1843, 1844, 1845 numbered Trabzon court records. The court records consist of cases between the dates of 1068-1079/1657-1668. Reconciliation agreements which happened after some disagreements, before and between the mentioned times are the main subject of this article. Disagreements which were ended by peace naturally show differences. These are; inheritance, murder, wounding, theft, property transfers, divorce and entrusted goods. This study, will try to evaluate on the importance of mediators in social life. The study will also focus on the relation between paid money by defendant to the claimant in relation with the subject of reconciliation.

Keywords: Reconciliation, Mediation, Trabzon Court Records.

Giriş

Trabzon şehri, tarihinin ilk dönemlerinden itibaren coğrafi konumu hasebiyle siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik açıdan önem taşımıştır. Osmanlı dönemi Trabzon'u ticari öneminin yanı sıra doğu seferlerinde askeri bir üs olarak da kullanılmıştır. Osmanlı Devleti geleneksel Türk-İslam iskân politikasını, Trabzon'u 1461 yılında fethettikten sonra buraya da uygulamıştır. Aşıkpaşazade; "*Padişah kanun nice ede gelmiş idi her hisarun üzerinde, bu Durabuzuna dahi anun gibi etdiler. İçinde mescidler ve medrese olındı. Ehl-i İslam'dan evler sürüp getürdiler. Bu kâfirlerin hali kalan evlerini bu gelen müslümanlara mülklüğe verdiler.*"¹ Cümleleri ile geleneksel Osmanlı iskân siyasetinin izlendiğine dair bilgiler vermektedir. 1461'de Fatih Sultan Mehmed Han'ın Trabzon'u fethi ile Osmanlı Devleti'ne katılan Doğu Karadeniz bölgesi, Rum Eyaletine tabi bir sancak halinde teşkilatlandırılarak önemli bir Osmanlı sancağı olmuştur. Sancağın merkezi Trabzon şehri olduğundan sancak bu adla anılmıştır. Trabzon sancağı 1514'te Erzincan Bayburd Vilayetine, 1517 yılının sonlarında Anadolu Eyaletine, 1520'de yeni kurulan "Vilayet-i Rum-ı Hadis" e, 1535'te de Erzurum Eyaletine bağlanmıştır. 1580-1581'de Batum sancağı ile birleştirilerek Eyalet haline getirilmiştir.² 1486-1583 yılları arasında Trabzon sancağı idari taksimat bakımından Trabzon, Of, Giresun, Rize, Arhavi, Hemşin, Torul, Kürtün gibi kaza merkezlerinden oluşmaktadır. Bugünkü Gümüşhane'nin merkezi de idari taksimatta Trabzon sancağı içerisinde yer almaktadır. Trabzon'un Osmanlı idaresine alınması ile birlikte bugünkü Rize Vilayetinin bütün ilçeleri de Trabzon'a bağlanmış ve arşiv belgelerine bu şekilde kayıt edilmiştir.³

Trabzon'un fethedildiği 1461 yılından XVI. yüzyılın sonuna kadarki nüfusunun tespit edilebildiği dört adet tahrir defteri bulunmakta olup bunlar 1486, 1520, 1554 ve 1583 tarihlerine aittir. Bu defterlere bakıldığında Hristiyan nüfusun fetihten sonraki ilk yıllarda çoğunlukta olduğu ancak ilerleyen yıllarda Müslüman nüfusun hızla artış gösterdiği ve nüfusun çoğunluğunu oluşturan kesimin Müslüman olduğu görülmektedir. Nitekim 1486 yılında Trabzon şehrinin nüfusu 2025 Müslüman, 5549 Hristiyan; 1520 yılında 1720 Müslüman, 6033 Hristiyan; 1554 yılında 3012 Müslüman, 3513 Hristiyan; 1583 yılında 6083 Müslüman, 4901 Hristiyan olarak tespit edilmiştir.⁴

Osmanlı mahkemelerinde yürütülen davalar şer'iyye sicilleri adı verilen defterlere kaydedilmiştir. Merkezle yapılan belli başlı yazışmaların, halk dileklerinin, fermanların ve şer'i hüccetlerin kaydedildiği şer'iyye sicil defterleri incelenmeden, imparatorluğun idari ve içtimai tarihini hakkıyla meydana çıkarmak imkânsızdır denilebilir. Özellikle tek bir bölgeye ait ve kronolojik olarak birbirinin devamı niteliğinde olan bu şer'iyye sicil defterleri bulunduğu, o bölgenin tarihini aydınlatılabilir yönünde önemli bir imkân yakalanmış demektir.⁵ Son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla ana kaynak olarak kullanılan şer'iyye sicilleri Trabzon şehri ve çevresi tarihi açısından da büyük bir öneme sahiptir.⁶

¹ N. A. Çiftçioglu, *Osmanlı Tarihleri*, Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşık Tevarih-i Âli Osman, İstanbul 1947, s. 208.

² Kenan İnan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2013, s. 28.

³ M. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK, Ankara 2002, s. 19-49.

⁴ Bostan, age, s. 158-172. Heath W. Lowry, *Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2012.

⁵ Halil İnalcık, "Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak", *AÜDTCF Dergisi*, I, (2), Ankara, 1943, s. 89.

⁶ Trabzon Şer'iyye sicillerinden faydalanan yapılan doktora tezleri, kitap ve makalelere misal olarak bakınız; Turan Açık, *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2012; Sebahattin Usta, *Trabzon'da Vakıflar*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2015; Yücel Dursun, *Trabzon Eyaletinde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2015; Mehmet Ali Türkmenoğlu, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon (Şer'îye Sicillerine Göre)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2016; Aslı Özcan, *Trabzon*

1.İslam Hukukunda Sulh Akdi ve Osmanlı Uygulaması

Sözlükte “barışma, uzlaşma, anlaşma, barıştırma” gibi anlamlara gelen sulh kelimesi, fıkıh literatüründe daha çok fertler arasında mevcut bir anlaşmazlığın karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılmasını konu alan akid veya görülmekte olan bir davanın anlaşmayla sona erdirilmesi anlamında kullanılmaktadır. Sulh bir usulî işlem olması yanında aynı zamanda bir maddî hukuk işlemidir yani bir akiddir. Hukukî çekişmelerin çözüme kavuşturulması ve davaların sonuçlandırılmasında kolaylık ve çabukluk sağladığı, dolayısıyla adalet mekanizmasına rahatlık ve işlerlik kazandırıp taraflar arasındaki kin ve husumetin ortadan kalkmasına hizmet ettiği için sulh müessesesine İslâm hukukunda büyük ehemmiyet verilmiştir. Hz. Ömer, *Tarafları sulha yönlendirin, çünkü davaların mahkeme kararıyla hükme bağlanması onlar arasında düşmanlık meydana getirir* diyerek hâkimlerden tarafları sulha teşvik etmelerini istemiştir. Şer‘iyye sicillerindeki sulh kayıtlarında da “es-sulhu seyyidü’l-ahkâm” (sulh en iyi hükümdür) sözü yaygınlık kazanmıştır.⁷

Sulhun gerçekleşebilmesi için tarafların karşılıklı onayı ve kabulü gerekmeyle birlikte, davacı belirli bir miktar ödeme karşılığında suçlamalarından vazgeçip karşı tarafla sulh olmaktadır. Sulh, ikrar yolu ile sulh, inkâr yolu ile sulh ve sükût yolu ile sulh şeklinde üç türe ayrılmaktadır. Bu türleri belirleyici nokta davalının suçlamalara karşı verdiği cevaptır. Eğer davalı suçu kabul ederse ikrar yolu ile suçu reddederse inkâr yolu ile suçlamalar karşısında sessiz kalırsa sükût yolu ile sulh oluşmaktadır. Mahkemelerde tespit edilen sulhlar üçe ayrılmaktadır. Bunlar hâkimin karar verme yerine tarafları uzlaştırması ile oluşan sulhlar, tarafların mahkeme dışında kendi aralarında anlaştıktan sonra bunu mahkemede kaydettirdikleri sulhlar ve mahkeme dışında yapılan ancak kaydedilmeyen sulhlar şeklindedir. Son maddedeki sulhların varlığından ancak sonradan aynı konu hakkında taraflar arasında başka bir anlaşmazlık çıkarsa ve bu anlaşmazlık mahkemeye yansarsa haberdar olunabilmektedir.⁸

Sulh davalarında, sulhun gerçekleşmesinde davacı ve davalı arasındaki uzlaşmayı sağlayan arabulucular “muslihun” olarak isimlendirilmekte olup şer‘iyye sicillerindeki sulh kayıtlarında “*mabeynimize muslihun tavassut edip*” veya “*muslihun-ı müslimin tavassut edip*” şeklinde yer almaktadır. Sulh davalarının hepsinde arabulucular olarak muslihundan bahsedilmesine rağmen muslihun zümresini oluşturan şahısların kimler olduğuna dair bir bilgi kayıtlarda verilmemiştir. Jennings, uzlaşma müzakerelerinde yardımcı olan kişilerin topluca muslihun olarak anıldığını ve adlarının hiçbir şekilde zikredilmediğini belirtmiş ve meseleyi şu şekilde detaylandırmıştır. “Muslihun sabit bir sınıf veya grup değildir, davalı veya davacıların anlaşmazlıklarını, mahkeme dışında ya da mahkemede, çözmelerine yardımcı olan kişiler arkadaşlar, akrabalar, komşular veya diğer Müslümanlar’dır.” Ayrıca Jennings muslihun ile şuhudu’l-halin aynı kişilerden oluştuğunun muhtemel olduğunu ve bunların her iki tarafın yakınları ve tarafsız kişiler olduğunu ileri

Şer‘iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarı), (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon, 2018. Ronald C. Jennings, “The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640”, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Ed. A. Bryer and H. Lowry, Washington 1986, p. 129-154. Kenan İnan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2013. Temel Öztürk, *Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon 2011. Miraç Tosun, *Trabzon’da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)*, Serander Yayınları, Trabzon 2018.

⁷ Fahrettin Atar, “Sulh”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, 2009, s. 481-485. Osmanlı Devleti’nde şer‘iyye sicilleri kaynaklı sulhla ilgili yapılan çalışmalardan bazıları; Işık Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, C.15, 2008, s. 55/83; Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *OTAM*, C.20, S.20, Ankara 2006, s. 105-115; Kübra Afacan, *Trabzon Şer‘iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Sulh Akitleri ve Analizi*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2018.

⁸ Abacı, agm, s. 108-109.

sürmüştür.⁹ Bir kısım anlaşmazlıklarda mahkemeye yansıyan davanın içerisindeki şahitlerin muslihun olabileceği ihtimali, onların genelde toplumun ileri gelenleri arasından kişiler oldukları yolunda değerlendirilmelerine imkân tanımaktadır.¹⁰ Anlaşmazlık ve hak ihlallerini sona erdiren, yargıya yardımcı arabulucuların belli şartlara sahip olması gerekmektedir. Sözlük anlamı “ıslah edenler, terbiye edenler, iyileştiriciler”¹¹ olan muslihunda aranan şartlar, Müslüman olması, eda ehliyetine sahip olması, adaletli olması, bedenlen sağlam ve sıhhatli olması, hukuk bilgisinin olması, güvenilir ve tarafsız olması, ikna kabiliyetinin olması, sabırlı ve dikkatli olması gibidir.¹²

Çeşitli araştırmacıların verdiği bilgilerde muslihunun davaya şahitlik eden kişilerden oluştuğu fikri işlenmektedir. Trabzon mahkemesine yansıyan bir sulh anlaşmazlığı davasında şahitler ile muslihunun aynı kişiler olmadığı görülmektedir. Buna göre H. Evahir-i Zilhicce 1076/M. 22 Haziran-3 Temmuz 1666¹³ tarihli sulh anlaşmazlığında mahkemede hazır bulunan şahitlerin “filhakika Rukiye, Mehmet Beşe'den mehrini ve hissesini talep ettiğinde *Müslümin-i muslihunun tavassut edip* tehâric yoluyla sulh olduklarına biz şahitleriz” şeklindeki ifadeleri kendilerinin bu davada muslihun olmadığı izlenimini vermektedir.¹⁴ Ancak sadece bir kayıt göz önüne alınarak bu konu hakkında kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Muslihunun Müslüman kişilerden oluşması şartı olduğu bilgisini yukarıda vermiştik. Bu şart gayrimüslimlerin anlaşmazlıklarının olduğu davalarda da geçerli midir? Gayrimüslimlerin taraf olduğu sulh kayıtlarına bakıldığında “Müslimin-i muslihunun tavassut edip” ya da sadece “muslihunun tavassut edip” şeklinde ibareler geçmektedir. Fakat gayrimüslimlerin olduğu boşanma konulu bir sulh anlaşmazlığı kaydında davalı taraf ifade verirken “Erbande'yi, ayinimiz üzere boşadığımdan sonra *zimmiyun taifesi* inşa-i akd-i sulh ile 20 kuruş sulh edip”¹⁵ şeklinde bilgi vermiştir. Bu bağlamda kayıt göz önüne alındığında Müslimin-i muslihunun taifesinin yanında, bütün davaların içinde adı bir kere geçmiş olsa da, gayrimüslimlere arabuluculuk yapan bir de zimmiyun taifesinin olduğu söylenilebilir. Bazı sulh kayıtlarında muslihundan bahsedilmemesi dikkat çekmektedir. Muslihunun genelde anlaşmazlıklarda veya tartışmalarda tarafların arasını düzeltmek amacıyla bulunduğu düşünüldüğünde muslihun kelimesinin bulunmadığı kayıtlarda kişilerin kendi aralarında sulh yolunu tercih ettiği, herhangi bir anlaşmazlık çıkmadan sorunlarını hallettiği ve bu bağlamda mahkemeye kararlarını kaydettirmek için geldikleri söylenilebilir.¹⁶

Sulh kayıtlarında tarafların aralarındaki anlaşmazlığı çözmesi için taraflardan birinin diğerine ödediği bir sulh bedeli vardır. İncelediğimiz davaların büyük çoğunluğunda para şeklinde olmak üzere sulh bedeli belirlenmiştir. Para dışındaki sulh bedelleri eşya, mülk veya hissenin bir kısmını oluşturmaktadır. Sulh bedelleri için bir fiyat analizi yapıldığında, anlaşmazlıklarda sulh sağlanması için verilen en yüksek sulh bedeli 1.000 Riyali kuruş olarak bir miras anlaşmazlığında verilirken en düşük değerdeki sulh bedeli 4 kuruş olarak bir alacak anlaşmazlığında verilmiştir. Sulh bedelleri en çok kuruş cinsinden verilmiş olup bunların içinde en fazla Riyali kuruş

⁹ Ronald Jennings, “Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri: The Kadı and the Legal System”, *Studia Islamica*, C. 48, 1978, s. 147-148; Jennings ile aynı fikirde olan bir diğer araştırma, Nası Aslan, İslam ve Osmanlı Hukukunda Sulh Akitleri ve Muslihunun Müessesesi”, *Kur'an'da Barış ve Kardeşlik Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 22-23 Eylül 1996.

¹⁰ Açık, agt, s. 180.

¹¹ Şemseddin Sami, *Kamusı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009, s. 1358; Abdullah Yeğin, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 1983, s. 460; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005, s. 402.

¹² Yusuf Şen, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 22, 2012, s. 105-135.

¹³ Çalışmada Hicri tarihlerin Miladi karşılığı Türk Tarih Kurumu'nun “tarih çevirme klavuzu”ndan yararlanarak tespit edilmiştir. Bundan sonra verilecek olan tarihlerde Hicri (H.) ve Miladi (M.) şeklinde belirtilmeyecektir.

¹⁴ TŞS, Defter no., 1843, 22/8.

¹⁵ TŞS, Defter no., 1843, 28/8.

¹⁶ Muslihun terimi geçmeyen davalar ekler kısmında verilen kayıtların sicil no, sulh bedelleri ve davaların konusunu gösteren tabloda belirtilmiştir.

kullanılmıştır. Diğerlerinde ise Esedi kuruş ve akçe kullanılmış olup bazılarında ise kuruşun cinsi belirtilmemiştir. Sulh akidlerinde ödendiği belirtilen kuruş cinsi ve diğer Avrupa paralarının akçe olarak değerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: 1650-1668 yılları arasında çeşitli Avrupa paralarının akçe cinsinden değerleri¹⁷

Yıllar	Altın	Riyali Kuruş (İspanyol)	Esedi Kuruş (Hollanda)	Zolota (Lehistan)
1650	118	78	68	38
1651	-	80	70	40
1653	118	78	68	38
1665	-	100	91	-
1668	-	100	90	-

Bu çalışmada faydalanan 8 adet Trabzon şer'iyeye sicilinde öncelikle sulh kayıtlarının toplam sayısı tespit edilmiştir. Bundan sonra bu sulh kayıtları konu olduğu davalara göre (miras, borç-alacak, boşanma, adam öldürme, hırsızlık vs.) ayrılmıştır. Konularına göre ayrılan bu kayıtlar yine kendi aralarında davacıların ve davalıların din gruplarına (Müslüman, gayrimüslim) ve taraf olanların cinsiyetlerine göre değerlendirilmiştir. Buna ek olarak yukarıda açıklaması yapılan muslihunun davalardaki önemi ve sulh bedelleri hakkında kayıtlar örnek gösterilerek bilgi verilmiştir.

İncelenen sicillerde bir şekilde sulhla ilgili olan 135 adet kayıt tespit edilmiştir. Bunların 95'i Müslümanlar arasındaki, 36'sı gayrimüslimler arasındaki, 4'ü de Müslim-gayrimüslim arasındaki anlaşmazlıkları ihtiva etmektedir. Müslümanlar gibi gayrimüslim Osmanlı tebaasının da sıklıkla sorunlarını çözmek amacıyla şer'i mahkemelere başvurduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada dava konuları ve sonuçları genellikle aynı seyri takip ettiği için gayrimüslimlerle ilgili kayıtlar ayrı başlık altında incelenmemiş ancak örnekler verilmiştir. Çalışmamızda tespit edilen bütün kayıtlar incelendiğinde sulha ulaşma yolunun kolay olduğunu söylemek tüm davalar için mümkün değildir. Sulh kayıtlarına bakıldığında bazen sulha ulaşana kadar geçen dönem içerisinde belli bir uyuşmazlıktan *"münazaât-ı kesire ve muhasamât-ı şedideden"*¹⁸ sonra muslihunun araya girmesiyle sulhün mümkün olduğu görülmektedir.

2.Miras Anlaşmazlıklarında Sulh Akitleri

Sulh kayıtları içerisinde konusunu miras anlaşmazlıklarının oluşturduğu 76 kayıt mevcuttur. Ölen kişinin mirasının varisleri tarafından paylaşılmasında değişik sebeplerle anlaşmazlıkların meydana gelmesi sıkça karşılaşılan bir durumdur. Tespit edilen kayıtlara göre bu tür durumlarda mirasçılar anlaşmazlıklarını mahkeme yolu ile halletmeye çalışıyorlardı. Dava konusu olan hususlar, muhallefattan hissesi olan kişilerin haklarından belli bir meblağ karşılığında feragat etmesi, haklarından daha fazlasını zimmetlerine geçirmesi veya taraflardan birinin diğer hak sahibine hiçbir pay vermemesi şeklinde sınıflandırılabilir. Sulhla sonuçlanan davaların çoğunluğunu oluşturan miras konusu şer'iyeye sicillerinde en fazla karşılaşılan konu olmuştur. Bu

¹⁷ Bu tablo K. İnan tarafından hazırlanan "Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Girit Seferi Hakkında Kayıtlar" isimli çalışmasından alınmıştır. Tabloda Trabzon Şer'iyeye sicillerine göre akçenin bir kısım Avrupa Paraları karşısındaki değeri tespit edilmiştir. Bkz., İnan, age, 285. Osmanlı Devleti'nde paralar ve paraların yıllara göre değişen değerleri hakkında tafsilatlı bilgi için bkz., Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999; H. Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya, Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)", *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar I*, Ankara 1979, s. 1-38.

¹⁸ TŞS, Defter no. 1836, 7/19, 13/13, 26/6, 28/2, 28/9, 46/6; TŞS, Defter no. 1838, 5/12, 18/5, 30/1; TŞS, Defter no. 1840, 24/3; TŞS, Defter no. 1843, 20/5; TŞS, Defter no. 1844, 33/6, 35/2, 37/7, 41/2, 45/3, 59/7; TŞS, Defter no. 1845, 30/5,

başlık altında mirastan feragat etme (tehâruc), kadınların miras paylaşımındaki yeri, gayrimüslimlerin kendi akrabalarıyla miras paylaşımında anlaşılamayıp şer’i mahkemede sorunlarına çözüm bulmasına yer verilecektir. Miras konusunda bir taraf genellikle mirastaki kendi hakkından vazgeçme karşılığında bir miktar para alarak sulh olmuştur. Bu durum kayıtlarda “*alâ tarikü’-t-teharüc*”¹⁹ kalıbıyla yer bulmaktadır. Fıkıhta bir bedel karşılığında mirastaki hakkından vaz geçme anlamındaki “*teharüc*”²⁰ yoluyla sulha, şer’iyye sicillerinde sıkça karşılaşılmıştır.

XVII. yüzyılda Trabzon’da yaşayan kadınlar sosyal ve ekonomik hayatta çeşitli sorunlarla karşıkarşıya kalmış ve şer’iyye sicil defterlerindeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere bazı kadınlar haklarını mahkemede aramışlardır. Kadınların sıklıkla karşılaştıkları problemlerden biri de miras paylaşımı olmuştur. İslam miras hukukuna göre erkeğin yarısı kadar mirastan pay alma hakkına sahip olan kadının²¹, erkekten daha az bir pay almasına rağmen kendi hissesine düşen payı da alamadığı veya payının eksik verildiği birçok durum olmuştur. 76 adet miras sulhu kaydı içerisinde 42 kadın davacı çözemediği hisse paylaşımı sorununu mahkemeye başvurarak çözme yoluna gitmiştir. Evahir-i Rebiülahir 1067/ 5-14 Şubat 1657 tarihinde mahkemeye yansıyan sulh kaydında vefat eden Mürteza Beşe’nin kız kardeşleri Halime, Akibe ve Ziyade hatunlar, erkek kardeşleri Mehmet Beşe’yi, Mürteza Beşe’nin ve babaları Fazlı Beşe’nin muhalledatlarından kendi paylarına düşen hisseyi vermediği gerekçesiyle dava etmişlerdir. Buna göre, Mürteza Beşe ölmeden önce Mehmet Beşe’nin Faroz Mahallesindeki arazisine bir ev inşa etmiştir, kız kardeşler inşa edilen bu evden kendi hisselerini ve babaları Fazlı Beşe’nin mirasından kendilerine düşen payı Mehmet Beşe’den isteyince aralarında tartışma çıkmıştır. Bu tartışmadan sonra “es-sulhu seyyidü’l-ahkâm fehvasınca” (sulh en iyi hükümdür sözüyle) aralarına muslihun girmiş ve Mehmet Beşe’nin kız kardeşlerine hisselerinden vazgeçmeleri karşılığında 25’er kuruş vermesiyle sulh olmuşlardır.²² Evail-i Zilhicce 1067/ 10-19 Eylül 1657 tarihli sulh kaydında, Saime bt. Mehmet vefat eden babası Mehmet’in ve annesi Emine hatunun muhalledatından kendi payına düşen evden ve bakır eşyalardan erkek kardeşi Hasan Çelebi’den 40 kuruş alarak (tehâruc) feragat etmiştir.²³ Ganita mahallesinde yerleşik iken vefat eden zimmi bir şahsın kızı ise babasından kendisine düşen mülk, anbar, oda, içinde ağaçlarıyla bahçe gibi hisselerden feragat (alâ tarikü’s-sulh ve’t-tehâruc) etmek karşılığında erkek kardeşlerinden 80 Riyali kuruş almıştır. Kayıтта muslihundan bahsedilmemiştir.²⁴

Bir varis terekedeki haklarından bedel karşılığında feragat edebileceği gibi herhangi bir bedel almadan da haklarından vazgeçebilmektedir. Aynı zamanda tehâruc yoluyla terekeden çekilen varis çekilmesine karşılık bir miktar para veya mal da alabilir, çekilme karşılığında bedel olarak kendi hissesinin tamamını da alabilmektedir.²⁵ Nitekim Evahir-i Şevval 1077/ 15-24 Nisan 1667 tarihli kayıтта Meydan-ı Şarki Mahallesinde yaşayan Anber hatunun oğlu Mehmet vefat etmiştir. Mehmet’in varisleri annesi Amber hatun ve Ali Ağa’nın vasisi olduğu küçük kız kardeşi

¹⁹ Bu kalıbın geçtiği bazı kayıtlar; TŞS, Defter no., 1837, 6/5; TŞS, Defter no., 1838, 65/13, 66/2; TŞS, Defter no., 1840, 17/2, 17/5.

²⁰ Hamza Aktan, “Tehâruc”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, C. 40, s. 319. Ayşe Şimşek, “Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehâruc Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 9-35.

²¹ İslam miras hukukunda mirasın taksimi ve mirasçılar hakkında tafsilatlı bilgi için bkz., Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s. 298-315. Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2011, s. 554-567. Ayrıca İslam miras hukukunda kadının yeri için bkz., Adem Çakır, *Klasik Dönem Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Yeri*, (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015. S. Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, 2007, s. 471-502.

²² TŞS, Defter no, 1836, 7/19.

²³ TŞS, Defter no, 1836, 31/13.

²⁴ TŞS, Defter no, 1837, 5/7.

²⁵ Aktan, agm, s. 319; Aydın, age, s. 321; Şimşek, agm, s. 16.

Mümine'dir. Anber hatun mahkemeye teharüc üzere kendisine düşen malları alarak Mümine ile sulh olduğunu bildirmiştir. Buna göre Amber hatun merhum oğlu Mehmet'in malından intikal eden hissesinin üçte biri mukabelesinde "tehâruc-i şer'i" üzere altı bin beş yüz nakit akçe ve iki bin beş yüz akçe kıymetinde ışıltılı telli hare kaftan, beş yüz akçe kıymetinde zümrüt taşlı bir küpe, üç bin akçe kıymetinde otuz adet bakır eşya, beş yüz akçe kıymetinde bir küçük halı, bir kilim ve Meydan mahallesinde bir mülk üzerine sulh olmuştur. Anber hatun sulh bedeli olarak zikredilen eşyaların tamamını almış ve Mümine ile vasisi Ali Ağa ile olan miras davasından vazgeçmiştir.²⁶

Erkeğin evlenirken zevcesine vereceği para veya malı ifade eden mehir miktarı, taraflar evlenirken nikâh akdinde belirtilmektedir. Mehrin tamamı nikâh anında ödenebileceği gibi (mehr-i muaccel) tamamının veya bir kısmının ödemesi (mehr-i müeccel) daha sonraya bırakılabilmektedir.²⁷ Mehirin daha sonra ödenmesi halinde kadınlar kocaları ölmeden önce mehrini alamamışsa koca öldükten sonra onların muhalefatından mehrini alabilmekte idi. Ancak kocanın diğer varislerinin dul kadınlara mehri vermemeleri durumunda anlaşmazlık çıkmakta ve kadınlar haklarını almak için mahkemeye başvurabilmekte idiler. Evasıt-ı Recep 1067/ 24 Nisan-3 Mayıs 1657 tarihinde Ayasofya Mahallesinden Narin hatun üvey oğulları Ali ve İbrahim'den vefat eden kocasının muhalefatından mehrini ve kendi payına düşen hissesini talep ve dava etmesi neticesinde aralarına muslihun girmiştir. Narin hatun, sulh yoluyla talebinden feragat etmesi karşılığında, üvey oğulları Ali ve İbrahim'den 72,5 Riyali kuruş alarak sulh olmuştur.²⁸ Mehir kadına zamanında ödenmemişse, kadın ölse dahi kadının varisleri mehrini kocadan alabilmektedir. Nitekim Evasıt-ı Şaban 1068/ 13-22 Mayıs 1658 tarihinde Eksotha Mahallesi sakinlerinden vefat eden Fatma'nın kız kardeşinin oğlu Sefer, teyzesi Fatma'nın kocası Mehmet Beşe'den teyzesinin mehrini ve muhalefatından kendi payına düşen hissesini talep etmiştir. Sefer ve Mehmet Beşe'nin bu hususta aralarında anlaşmazlık varken aralarına muslihunun girmesiyle Sefer'in Mehmet Beşe'den 11 Riyali kuruş almasıyla sulh olmuşlardır.²⁹ Evahir-i Cemaziyülevvel 1067/ 6-15 Mart 1657 tarihli kayıta, Tekfurçayırı Mahallesinden Rabia ve Fatma hatunlar vefat eden kız kardeşleri Emine hatunun kocası Topal Ahmet'ten kardeşi Emine hatunun muhalefatından kendi paylarına düşen hisseleri ve Emine hatunun kocası Topal Ahmet zimmetinde olan 5.000 akçe mehrini talep etmişlerdir. Aralarında çıkan tartışmalar neticesinde arabulucular tarafları uzlaştırmış ve Rabia ve Fatma Topal Ahmed'den 7 Riyali kuruş alarak sulh olmuşlardır.³⁰ İslam hukukuna göre nikâhlanan gayrimüslim kadınlar da mehir alabilmekte ve kocaları ölünce belirlenen mehri hala alamamışsa kocasının terekesinden mehrini talep edebilmektedir. Nitekim 14 Şaban 1069/ 7 Mayıs 1659 tarihli kayıta Kerane isimli kadın kocası Lefter ölünce onun yıkanıp kefenlenmesi (techiz-i tekfin) için harcadığı 17 kuruşu ve mehrini üvey oğlu Simyon'dan istemiştir. Aralarında dava ve niza varken araya Müslüman kişilerin girmesiyle (müslimin-i muslihun tavassutu ile) 13 Riyali kuruşa sulh olmuşlardır. Zimmi kadın üvey oğlu Simyon'dan aldığı 13 Riyali kuruş karşılığında davasından ve kocası Lefter'in terekesinden kendi payına düşen hissesinden feragat etmiştir.³¹ Evahir-i Recep 1068/ 23 Nisan-2 Mayıs 1658 tarihli kayıta Ayagorgor Mahallesinde sakin olan Elena isimli zimmi kadın mehrini, vefat eden zevcesi ve kızından kendisine düşen hissesini, zevcesinin amcazadelerinden "alâ

²⁶ TŞS, Defter no, 1844, 25/4

²⁷ Mehmet Akif Aydın, "Mehir", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2003, s. 389-391.

²⁸ TŞS, Defter no, 1836, 17/12.

²⁹ TŞS, Defter no, 1837, 13/5.

³⁰ TŞS, Defter no, 1836, 46/6.

³¹ TŞS, Defter no, 1837, 65/6

tarikü's-sulh ve't-tehâruc" alıp sulh olmuştur. Elena'nın mehir miktarı ve hissesinin ne olduğu belirtilmemiş olup sulh bedeli olarak amcazadelerden kendi hakkını tamamen almıştır.³²

Trabzon'da bir köle ile evlenen hür bir kadın, kocasının muhalefatının intikal ettiği efendisinden, mehrini ve köle kocasının terekesinden kendisine düşen hissesini almak istemiştir.³³ Buna göre; Evahir-i Zilhicce 1075/ 4-13 Temmuz 1665 tarihinde Şana isimli köyde yaşayan Ayşe hatun ölen kocası köle Kenan b. Abdullah'ın efendisi Mustafa Çelebi'den, Kenan'ın kendisine vermediği 2 bin akçe mehrini ve Kenan'ın muhalefatından kendisine düşen hissesini ve hakkını talep etmek için dava açmıştır. Muslihunun araya girmesiyle Ayşe hatun, Kenan'ın efendisi Mustafa Çelebi'den 8 kuruş ve 2 kuruş değerinde olan bir eşya alarak davasından vazgeçmiştir.³⁴

Kadınlar vefat eden kocalarının muhalefatından mehrini talep ettiğinde karşı tarafla belli bir meblağ karşılığında sulh olmuşlardır fakat buna benzer birçok davada kadının mehir miktarı zikredilmemiştir. Kadınların mehir miktarları ve buna mukabil taleplerinden vazgeçmeleri karşılığında verilen sulh miktarları şu şekildedir. Evasıt-ı Muharrem 1067/ 29 Ekim-7 Kasım 1657 tarihinde Aşağı Hisar Mahallesinde yaşayan Ümmühan hatun bundan önce vefat eden zevci Mehmet Ağa'nın oğlu Sadık Çelebi'nin zimmetinde olan 18 bin akçe (180 Riyali kuruş³⁵) mehrini ve hissesini talep ve dava etmiştir. Müslimin-i muslihunun araya girmesiyle Sadık Çelebi Ümmühan hatuna 80 Riyali kuruş ödeyerek sulh olmuşlardır.³⁶ Evasıt-ı Cemaziyelahir 1067/ 26 Mart-4 Nisan 1657 tarihli kayıta, Kemerkaya Mahallesinden Saliha hatun vefat eden kocası Hasan Çelebi'nin erkek kardeşi İstanbul'da yaşayan Hüseyin'den ve kız kardeşi Ayşe hatundan 2000 akçe (20 Riyali kuruş) mehrini ve muhalefattan hissesini talep etmiştir. Arabulucuların tavassutu ile Saliha hatun davalılarla 125 Riyali kuruş alarak anlaşmıştır.³⁷ Gurre-i Şevval 1069/ 22 Haziran 1659 tarihli sulh kaydında vefat eden Ali Beşe'nin zevcesi 1000 (10 Riyali kuruş) akçe mehri ve hissesi karşılığında araya muslihun girmesiyle üvey oğlu Bostan'dan 20 Riyali kuruş alarak sulh olmuştur.³⁸ Evail-i Rebiülevvel 1070/ 16-24 Kasım 1659 tarihinde Aşağı Hisar Mahallesinde vefat eden Bostan Çelebi'nin muhalefatı zevcesi Hatice ve oğlu Hüseyin'e intikal

³² TŞS, Defter no, 1837, 6/5. Mehir miktarının ne kadar olduğu belirtilmeyen diğer kayıtlardan bazıları şunlardır: Orta Hisar Mahallesinden vefat eden İbrahim Bey'in oğlu Hamza Bey mahkemeye başvurarak babasının zevcesi Ayşe hatuna mehir ve hisse karşılığında mülk ve 100 Riyali kuruş vererek sulh olduğunu belirtmiştir. TŞS, Defter no, 1838, 61/5. Tasula isimli zimmi kadın kocasından kendisine düşen mehir ve hissesi karşılığında üvey oğlu Kerako'dan 30 Riyali kuruş almıştır. TŞS, Defter no, 1836, 15/14. 5 Zilkade 1076/ 9 Mayıs 1666 tarihli kayıta Ayşe hatun ölen kocasının zimmetinde olan mehri ve hissesi karşılığında, kocasının diğer varislerinden 91 Riyali kuruş almıştır. TŞS, Defter no, 1843, 18/3.

³³ Kölenin evlendiği kadına vereceği mehrin kim tarafından ödeneceği konusu ihrilaflı bir konudur. H. Cin'e göre; *Kadına ödenecek mehir ve evlenmeden doğacak çocuklar efendiye aittir*. Bkz. Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 87. Ebusuud Efendi'nin fetvası şu şekildedir: *kullar mehri rakabesine müteallik olur, fevt olmak ile sakut olur*. Bkz., Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları: Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 154. Çatalcalı Ali Efendi fetvasına göre; *Mes'ele: Zeyd'in kulu Amr, Hind'i Zeyd'in izni ile şu kadar akçe mehir tesmiyesi ile tezvic itdikten sonra Amr fevt olsa Hind, Zeyde: "Amr kulun olmağla mehrini malından bana eda eyle!" dimeğe kadire olur mu? Elcevap: Olmaz*. Köle efendisinin izniyle özgür bir kadınla evlenmiş, fakat mehrini ödeyemeden ölmüştür. Dul kalan kadın, ölen kölenin efendisinden kocasının ödeyemediği mehrini isteyemez, çünkü mehir ve nafaka köleye aittir. Hatta köle ile evlenen kadın, ölen köle kocasının malından mehrini veya hissesini de alamaz. Çünkü köle azat olmadan ölmüştür ve mülkiyeti efendisine aittir, bu yüzden bir malı miras bırakması da söz konusu olamaz. Bkz., Necati Demirtaş, *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetâvâ-yı Ali Efendi*, C. 1, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014, s. 53. Ayrıca Trabzon'da kölelik için bkz., Sabiha Altındöğ, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Kölelik*, (Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2017.

³⁴ TŞS, Defter no, 1842, 49/4

³⁵ Riyali kuruş 100 akçe olarak hesaplanırsa 18.000 akçe 180 riyali kuruş olmaktadır. Çalışmada verilen akçe değerlerini Riyali kuruşa çevirirken genel olarak 1 Riyali kuruş 100 akçe olarak değerlendirilecektir. Kuruşun akçe cinsinden değeri için bakınız tablo 1.

³⁶ TŞS, Defter no, 1836, 33/6.

³⁷ TŞS, Defter no, 1836, 52/2.

³⁸ TŞS, Defter no, 1837, 72/8.

etmiştir. Hatice'nin oğlu Hüseyin de vefat etmiş ve onun da varisleri annesi Hatice ve amcası Ömer Çelebi olmuştur. Ömer Çelebi de vefat edince Ömer Çelebi'nin varisleri zevcesi Fatma hatun ve kızı Ümmü olmuştur. Hatice hatun ile kayını Ömer Çelebi'nin zevcesi ve kızı miras anlaşmazlığıyla dava ve niza halindeyken aralarına muslihun girmiştir. Hatice hatun zevci merhum Bostan Çelebi muhallefatından 25 bin akçe (250 Riyali kuruş) mehrini ve vefat eden oğlu Hüseyin'den kendisine düşen hissesini Fatma ve Ümmü'den talep ve dava etmiştir. Hatice hatun “bir bab oda, ahır ve ağaçları” alarak Fatma hatun ve Ümmü ile sulh olmuş ve davasından vazgeçmiştir.³⁹

Tablo 2: Miras konulu sulh kayıtlarında kadınlara verilen mehir miktarları ve karşılığında verilen sulh bedelleri

Belge No	Tarih	Mehir Miktarı ve Diğerleri	Sulh Bedeli
1836, 17/12	Evasıt-ı Recep 1067/ 24 Nisan-3 Mayıs 1657	5.000 akçe mehir ve terekeden kendisine isabet eden hisse	72.5 Riyali kuruş
1836, 33/6	Evasıt-ı Muharrem 1067/ 29 Ekim-7 Kasım 1657	18.000 akçe mehir ve terekeden kendisine isabet eden hisse	80 Riyali kuruş
1836, 46/6	Evahir-i Cemaziyülevvel 1067/ 6-15 Mart 1657	5.000 akçe mehir ve terekeden hisse	7 Riyali kuruş
1836, 52/2	Evasıt-ı Cemaziyelahir 1067/ 26 Mart-4 Nisan 1657	2.000 akçe mehir ve terekeden kendisine isabet eden hisse	125 Riyali kuruş
1837, 72/8	Gurre Şevval 1069/ 22 Haziran 1659	1.000 akçe mehir ve terekeden kendisine isabet eden hisse	20 Riyali kuruş
1838, 56/8	Evail-i Rebiülevvel 1070/ 16-24 Kasım 1659	25.000 akçe mehir ve kocasının ve oğlunun terekelerinden kendisine isabet eden hisse	Bir bab oda, ahır, bir ... ceviz ve iki sedir ağacı
1838, 76/6	Gurre Receb 1070/ 13 Mart 1660	2.000 akçe mehir ve vefat eden kocasının zimmetinde olan 80 kuruşu ve yine vefat eden oğlundan kendisine isabet eden hissesi	50 Riyali kuruş
1840, 17/5	Evasıt-ı Recep 1074/ 7-16 Şubat 1664	50.000 akçe mehir ve vefat eden kocasından ve kızından kendisine isabet eden hissesi	100 Riyali kuruş

Tablodan da görüldüğü üzere mehir miktarları ile sulh bedelleri arasında belli bir orantı bulunmamaktadır. 2.000 akçe (20 Riyali kuruş) mehri olan kadına 125 Riyali kuruş sulh bedeli verilirken 5.000 akçe (50 Riyali kuruş) mehri olan kadına 7 Riyali kuruş veya 50.000 akçe (500 Riyali kuruş) mehri olan kadına 100 Riyali kuruş sulh bedeli verilmektedir. Bu durum, kadınların mehir dışında mirastan kendi paylarına düşen hisselerinin kıymetlerinin ve miktarının az veya çok olmasıyla açıklanabilir. Bu kayıtların hemen hepsinde “*müteveffa-yı mezburun zimmetinde olan mihr-i müeccelimi ve muhallefatından bana isabet eden hisse-i şer’iyemi talep ederim*” şeklinde bir cümle dışında hisselerin ne olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

Sulh davaları genellikle davacı olan kişinin karşı taraftan hakkını talep etmesiyle başlayıp, arabulucular sayesinde davacı olduğu kişiyle bir bedel karşılığında sulh olmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu durumun şer’iyye sicillerinde yazıya dökülmüş hali “... *nam kimesneyle dava ve niza sudurunda iken mabeynimize muslihun tavassut etmesiyle...*” şeklindedir. Bir de mahkeme dışında anlaşılacak sulh bedelini belirleyip aralarında yaptıkları sulhu sadece mahkemeye kaydettirmek ve hüccet almak için gelenler vardır. Eksotha Mahallesinden vefat eden Savil’in erkek kardeşi Lefter ve kız kardeşi Sudire, Savil’in zevcesi Ekandere’den *alâ tarikü’s-sulh ve’t-*

³⁹ TŞS, Defter no, 1838, 56/8.

tehâric 35 kuruş ve Nikola isminde bir köle olarak sulh olmuş ve haklarından feragat etmişlerdir.⁴⁰

XVII. yüzyılda Trabzon'da miras anlaşmazlığı konulu sulhların çoğunluğunu bir kişinin kendi hissesinden feragat etme karşılığında bir miktar para veya mal olarak sulh olmaları oluşturmaktadır. Bunun dışında bir diğer anlaşmazlık konusu da varislerden birinin mirastan zimmetine fazla mal veya nakit geçirmesiyle diğer varislerle arasında çıkan husumettir. Bu bağlamda Evail-i Cemaziyelahir 1067/ 17-26 Mart 1657 tarihli kayıta vefat eden Elhac Bostan'dan sonra vefat eden kızı Fatma'nın varisleri, Elhac Bostan'ın diğer kızı Havva'nın babasının muhallefatından kendi hissesinden fazla mal ve akçe alması gerekçesiyle dava etmişlerdir. Aralarına muslihunun girmesiyle varisler Havva'dan 29 kuruş olarak sulh olmuşlardır.⁴¹

Bir kişi yaşadığı memleketten başka bir yerde vefat edince, o kişinin yanında bulunan eşyaları ve nakit parası kadı tarafından şer'iyeye sicillerine kaydedilmekte ve ölen kişinin vasisine para ve eşyalar teslim edilmektedir. Para ve eşyaları varislere götürmek için teslim alan vasinin eksik mal vermesi durumunda varisler mahkemeye başvurmakta idiler. 17 Rebiülevvel 1069/ 13 Aralık 1658 tarihli kayıta İstanbul'da vefat eden İsmail Beşe'nin varisleri, İsmail Beşe'nin para ve eşyasını teslim alıp kendilerine getiren Tümurhan isimli şahıstan 12.500 akçe teslim almışlardır. Ancak varisler Timurhan'ın zimmetinde babalarının muhallefatından eşya olduğunu söyleyerek dava ve niza halindeyken aralarına muslihun girmiş ve varislerin Timurhan'dan 32 Riyali kuruş almasıyla dava sulh ile sonuçlanmıştır.⁴²

Miras anlaşmazlıklarında vefat eden kişi ölmeden önce sadece bir çocuğuna bütün mal varlığını hibe etmesi halinde adam öldükten sonra diğer varisleri bu duruma itiraz edebilmekte ve ölen kişinin hangi şartta iken hibe yaptığı göz önüne alınarak hibenin sahih olup olmadığına karar verilmektedir. Hibe sahih değilse ya diğer varisler de muhallefattan hisselerini almakta ya da hibe yapılan kişiyle sulh yoluna gidilmektedir. Nitekim 17 Cemaziyelahir 1069/ 12 Mart 1659 tarihli kayıta Ayamarine Mahallesi sakinlerinden Tudori ölüm döşegindeyken (maraz-ı fevt) büyük kızı Rozistane'ye mülk ve eşyalarını hibe etmiştir. Tudori öldükten sonra erkek kardeşi Yuri, kız kardeşi Alene ve karısı "maraz-ı fevt halinde mürd-ü merkum Tudori'nin hibesi sahih ve şeran caiz olmadığı" gerekçesiyle kendi hisselerini almak için Rosiztane ile dava ve niza halindeyken aralarına Müslümin-i muslihun girmiştir. Böylece Rozitane'nin, Yuri'ye 20 kuruş, Alene'ye 10 kuruş ve Tudori'nin karısına 25 kuruş olmak üzere toplam 55 Riyali kuruş vermesiyle sulh olmuşlardır.⁴³

3.Borç-Alacak Anlaşmazlıklarında Sulh

İncelenen dönemde borç-alacak konulu 12 adet sulh kaydı tespit edilmiştir. Bunlardan 5'i gayrimüslimler arasında, 6 adedi Müslümanlar arasında, 1 kayıt da Müslim-gayrimüslim arasındadır. Müslim ve gayrimüslim arasındaki borç-alacak ilişkisinde alacaklı olan taraf Müslim şahsın çocuklarıdır. Evail-i Recep 1070/ 13-22 Mart 1660 tarihli kayıta merhum İsmail Efendi'nin kızları ve karısı Tirebolu kazasında sefine reisi olan Gorgor zimmetinde arpa bahasından 71.500 akçe (715 Riyali kuruş) borca karşılık 338,5 Riyali kuruş olarak sulh olmuşlardır.⁴⁴

Borçlu olan şahıslar sağlıklarında borçlarını ödeyemeyince öldüklerinde borçları ya geriye kalan mülklerinden ya da mirasçıların borçları üstlenmeleriyle ödenmiştir. İncelenen borç-alacak

⁴⁰ TŞS, Defter no, 1837, 68/11.

⁴¹ TŞS, Defter no, 1836, 11/10.

⁴² TŞS, Defter no, 1837, 32/1.

⁴³ TŞS, Defter no, 1837, 48/2.

⁴⁴ TŞS, Defter no, 1838, 76/1.

konulu sulh kayıtlarından 9'unda borçlu ya da alacaklı tarafın ölmesi ile varisler hisseleri hususunda anlaşılmamış ve sonuçta sulha ulaşılmıştır. Kendi aralarında sulha ulaşanlar ise sulh olduklarına dair hüccet istemek için mahkemeye başvurmuşlardır. Alacaklı olan kişi ölünce varisleri "...bundan akdem fevt olan emmim Elhac Hasan'ın veraseti bana münhasıra olmağla Ali Paşa'da olan dört yüz elli gurusunu bi-hasbü'l-ırs bana intikal etmekle dava ve taleb eyledikde..."⁴⁵ şeklinde alacaklarını ifade etmektedir. Borçlu olan kişi de alacaklı olan kişi de ölünce, alacaklının varisleri "...Kostantin'in babası benim babam Frankul nam zımmiden alâ tarikü'l karz on bir bin akçe alub ikisi dahi mürd olmağla meblağ-ı mezbur zimmetinde kalmağın hala taleb iderin..."⁴⁶ şeklinde ifade ederek ölen kişinin muhalefatından alacaklarını istemişlerdir. Evasıt-ı Şevval 1076/ 15-24 Nisan 1666 tarihli kayıta merhum Yusuf'un varisleri ve merhum Mustafa Bey'in varisleri karşı karşıya gelmiştir. Yusuf'un, Mustafa Bey zimmetinde 60 altın ve 330 kuruşu vardır. Yusuf'un varisleri ile Mustafa Bey'in varislerine muslihunun tavassut etmesiyle bu borca karşılık Yusuf'un varisleri Mustafa Bey'in 220 kuruşluk muhalefatını alarak sulh yoluyla meseleyi çözmüşlerdir.⁴⁷ Borç-alacak konulu sulhlardan biri de kadının üvey kızlarının vasisinden, vefat eden kocasına verdiği borcu ve kocasının zimmetinde olan mehrini talep etmesidir. Nitekim Evail-i Şevval 1079/M. 4-13 Mart 1669 tarihli kayıta Urgancı Mahallesinden Belkis üvey kızlarının vasisi Mehmet'ten kızların babası ve kendisinin zevci Ömer zimmetinde olan 800 akçe mehirini ve borç verdiği 30 kuruş mukabelesinde bir miktar arsa ve mülk alarak sulh olmuş ve haklarından vazgeçmiştir.⁴⁸

Borç-alacak ilişkilerinde sulh yoluyla borcun ödendiğini tespit ettiğimiz kayıtlar para açısından borcunu ödemede güçlük çeken veya belli bir müddet zarfında borcunu ödeyemeyen şahısların genellikle daha düşük bir bedel üzerinden borçlarını ödemeleri ve alacaklı tarafın bu durumu kabullenmesi ile oluşmaktadır. Aşağıda borç meblağı ve buna karşılık sulh bedelinin ne kadar olduğu tespit edilen bir tablo verilmiştir.⁴⁹

Tablo 3: Borç-alacak konulu sulh kayıtlarında borç miktarları ve karşılığında verilen sulh bedelleri

Belge no	Tarih	Borç-Alacak	Sulh Bedeli
1836, 26/6	Evahir-i Şevval 1067/ 1-10 Ağustos 1657	60 kuruş	17,5 kuruş
1836, 36/7	Evail-i Rebiülevvel 1068/ 7-16 Aralık 1657	11.000 akçe	7.000 akçe
1836, 48/7	Evail-i Cemaziyelahir 1068/ 6-15 Mart 1658	180 Riyali kuruş	85 Riyali kuruş
1836, 51/7	Evasıt-ı Cemaziyelahir 1068/ 15-24 Mart 1658	80 Riyali kuruş	6 Riyali kuruş
1838, 19/8	17 Safer 1072/ 12 Ekim 1661	40,5 kuruş	20 Riyali kuruş
1838, 76/1	Evail-i Recep 1070/ 13-22 Mart 1660	71.500 akçe	338,5 Riyali kuruş
1840, 24/3	Evasıt-ı Şaban 1074/ 8-17 Mart 1664	180 kuruşa 2 ra's gulam ve 70 kuruşa bir cariye	100 Riyali kuruş
1843, 13/8	Evasıt-ı Şevval 1076/ 15-24 Nisan 1666	60 altın ve 330 kuruş	220 kuruş
1843, 23/5	Evahir-i Zilhicce 1076/ 13-22 Haziran 1666	27 kuruş	1.600 akçe

⁴⁵ TŞS, Defter no, 1843, 25/4.

⁴⁶ TŞS, Defter no, 1836, 36/7.

⁴⁷ TŞS, Defter no, 1843, 13/8.

⁴⁸ TŞS, Defter no, 1845, 49/1.

⁴⁹ Tabloda daha önce borç-alacak konulu yapılmış olan bir sulhda anlaşmazlık çıkması sonucu mahkemeye yansıyan kayıtlar da borç ve sulh bedeli arasındaki farkı görmek açısından verilmiştir. TŞS, Defter no, 1836, 36/7; TŞS, Defter no, 1843, 26/6; TŞS, Defter no, 1844, 41/2.

1843, 25/4	Evail-i Muharrem 1077/ 4-13 Temmuz 1666	450 kuruş	300 kuruş
1843, 26/6	Evasıt-ı Muharrem 1077/ 13-22 Temmuz 1666	835 kuruş	20.000 akçe
1844, 41/2	Evasıt-ı Muharrem 1078/ 2-11 Temmuz 1667	80 Riyali kuruş	50 Riyali kuruş
1845, 45/1	Evail-i Ramazan 1079/ 2-11 Şubat 1669	32 Esedi kuruş	18 Esedi kuruş
1845, 49/1	Evail-i Şevval 1079/ 4-13 Mart 1669	800 akçe mehir ve 30 kuruş	Bir miktar arsa ve mülk

Borç-alacak konulu sulh kayıtlarında borç meblağı ve sulh bedeli arasındaki fark açıkça görülmektedir. Alacaklı tarafın daha düşük bir meblağı kabul etmesi değişik sebeplere bağlanabilir. Alacaklı kişi alacağı paradan ümidini kesmişse, bir miktar para alarak zararını en aza indirmeyi tercih etmiş olabilir. İnan, Trabzon'da borç-alacak ilişkisi üzerine yaptığı çalışmada bu konuya değinmiştir. İnan'a göre; davacı olan alacaklıların sulha yanaşmalarının çeşitli sebepleri olabileceği gibi tamamı olmasa da belli bir miktar meblağı para açısından elverişli olmayan bir piyasada kurtarma yoluna gittikleri düşünülebilir.⁵⁰

4.Asayiş Olaylarında Sulh

Törelere ve ahlak kurallarına aykırı davranış, haksız fiil ya da bir toplumda yazılı, yazısız kurallarla yasaklanan ve bir yaptırıma bağlanan eylemlere “suç”, “cürm” ve “cerime” isimleri verilmektedir.⁵¹ Bir toplumda, suç işlemeyi önlemek ve düzeni sağlamak adına toplumun hukuk organı tarafından uygulamaya geçirilen “ceza” caydırıcı bir güç olmuştur. Bu nedenle bütün ayrıntılara dikkat edilerek hazırlanan ceza hukuku bölümü, İslam hukukunun önemli bölümlerinden birini oluşturmaktadır. İslam hukukunda cezai yaptırımlar çeşitli açılardan ayırımlara tabi tutulmaktadır. Bunlardan en yerleşmiş olanları, cezaların had, kısas ve ta'zir gerektiren suçlar şeklinde üçe ayrılarak ele alınmasıdır. Had cezasını gerektiren suçlar, zina, iffete iftira, içki içmek, hırsızlık, yol kesme, dinden dönme ve devlete isyandır.⁵² İncelenen dönemde Trabzon'da sulh yoluyla çözüme kavuşturulan asayiş hadiseleri içerisinde 5 öldürme ve 2 hırsızlık hadisesi vardır. Adam öldürme ve yaralama gibi şahsa karşı işlenen suçlarda kısas veya diyet cezası uygulanmaktadır. Şahsa yönelik işlenen suçlarda mağdur taraf diyet ile sulh olmak isterse kısas düşer ve buna karşılık suçludan mali bir değer alınmaktadır. Evasıt-ı Cemaziyelahir 1067/ 26 Mart-4 Nisan 1667 tarihli kayıta, İnsafe isimli bıkır-i balığayı öldüren ve habs olan İbrahim Beşe ile merhum İnsafe'nin annesi Zahide hatun ve kız kardeşi Belkıs “es-sulhu seyyidü'l-ahkâm fehvasınca” arabulucuların araya girmesiyle 60 Riyali kuruşa sulh olmuşlardır. Böylece Zahide hatun ve kızı Belkıs'ın İbrahim Beşe'den 60 kuruşu alarak “İnsafe'nin dem ve diyetine müteallik dava ve nizaları kalmamıştır.”⁵³

Kölelerin maktul olduğu cinayet davalarında para karşılığı sulh olarak davacı tarafın davasından vazgeçmesi sık görünen bir olaydır. Kölelerin efendileri için arz ettiği mali değer efendilerini yaptıkları bu yatırımdan zarar etmemeleri fikrine itmiş olabilir. Evahir-i Şevval 1067/ 1-10 Ağustos 1657 tarihli kayıta Halil Beşe'nin kölesi Yusuf'u Maçkalı Selim isimli şahsın oğlunun kendi dükkânında hançer ile vurup katlettiği ve sonra kaçtığı anlaşılmıştır. Halil Beşe kölesi için Selim Beşe'den kölesinin diyetini talep etmiş ve aralarında tartışma olmuştur. Arabulucular sayesinde Halil Beşe kölesinin kıymeti karşılığında, Selim Beşe'den 125 Riyali kuruş alarak sulh olmuştur.⁵⁴ Evasıt-ı Şevval 1078/ 24 Mart-2 Nisan 1668 tarihindeki kayda göre,

⁵⁰ İnan, age, s. 137.

⁵¹ Mehmet Boynukalın, “Suç”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 37, 2009, s. 453-457.

⁵² Ali Bardakoğlu, “Had”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 14, 1996, s. 547-551.

⁵³ TŞS, Defter no, 1836, 12/4.

⁵⁴ TŞS, Defter no, 1836, 28/9.

Mehmet Beşe'nin Gürcü asıllı kölesi Yusuf, Osman isimli şahsın kayığında ölmüştür. Mehmet Beşe kölesi için 20 kuruşa sulh olarak davasından vazgeçmiştir.⁵⁵

İslam ve Osmanlı ceza hukukuna göre, bir mahallede, köyde veya bir şahsın mülkünde ya da insanların gelip geçtiği ama herhangi birine yakın olmayan bir alanda, faili meçhul olarak bir ölü bulunduğunda, maktulün nasıl öldüğü ve kimin öldürmüş olabileceği o çevre halkından soruşturulmaktadır.⁵⁶ Yapılan soruşturma sonucunda eğer maktul, bir kişi tarafından öldürülmüşse ve faili bulunamamışsa diyet borcu tüm mahalle halkına ait olmaktadır.⁵⁷ Nitekim Evail-i Cemaziyelevvel 1072/ 23 Aralık 1661-1 Ocak 1662 tarihinde Akçaabat Nahiyesinde Rahvi köyünde yaşarken faili meçhul öldürülen İbrahim'in zevcesi Fatma hatun ve oğulları mahalle halkından İbrahim'in diyetini talep etmişlerdir. Buna göre köy ahalisinden Mustafa Beşe, İshak, Behram ve diğer Mustafa Beşe mahkeme huzurundayken maktulün zevcesi ve oğullarının vekili Süleyman Çelebi "İbrahim gece ile karye-i merkumede başına balta ile vurulup, mecruh bulunup, yirmi beş günden sonra cerhten yatağa düşüp fevt oldu. Katili belli değildir, karye-i merkume ahalisine şer'an kasame lazım gelmektedir." şeklinde ifade ederek talebini dile getirmiştir. Araya arabulucular girmiş ve karye ahalisinden Mustafa Beşe, İshak, Behram ve diğer Mustafa Beşe maktul İbrahim'in zevcesi ve oğullarına 85 Riyali kuruş vererek sulh olmuşlardır.⁵⁸

Evail-i Zilhicce 1077/M. 25 Mayıs-3 Haziran 1667 tarihli kayıta bundan önce mecruhen maktul olan İsa isimli gencin babası İshak oğlunu öldüren Ebubekir isimli gencin babası Ahmet Beşe'den dem ve diyet talep etmiş, aralarına muslihun girmesiyle sulh olmuşlardır. Maktul İsa'nın babası İshak, katil Ebubekir'in babası Ahmet'ten 10.000 akçe alarak davasından vazgeçmiştir.⁵⁹ 5 Şaban 1076/ 10 Şubat 1666 tarihinde Giresun kazasından Ali Beşe'nin zevcesi Fatma hatun ve çocukları mahkemede Giresun serdari olan Mehmet Beşe ile Ali Beşe'yi öldürdüğü için sulh olmuşlardır. Mehmet Beşe'nin Ali Beşe'yi nasıl öldürdüğü kayıta şu şekilde verilmiştir. "Tirebolu yakınında Ali Beşe'yi büyük bir asa ile darp etmiş, ayağı ile karınına vurup bağırsakları arkasından dışarı çıkmış ve vefat etmiştir." Mehmet Beşe önce Ali Beşe'yi öldürdüğünü inkâr etmiştir. Anlaşıldığına göre bu dava daha önce görülmüş ve Mehmet Beşe'nin katil olduğu ispatlanmıştır. Çünkü davacılar "müddeamızı Hasan Efendi ve Kasım Efendi şahadetleri ile ispat etmiştik el-halet-i hazihi muslihun tavassut etti" şeklinde ifade etmişlerdir. Yani bu ölümün soruşturması daha önce yapılmış olup bu kayıt sadece sulh olduklarını ve bu konu ile ilgili taraflar arasında herhangi bir uyuşmazlık olmadığının kaydettirilmesi amacıyla yapılmıştır. Nitekim katil Mehmet Beşe maktul Ali Beşe'nin zevcesi ve çocuklarına 600 Esedi kuruş vererek sulh olmuştur.⁶⁰

Sulh ile sonuçlanan davalar içerisinde iki adet hırsızlık konulu kayıt mevcuttur. Başkasına ait koruma altındaki belli değerde bir malı mülk edinme amacıyla gizlice almaya hırsızlık denir. Hırsızlık suçunun, malın gizli olarak alınması, malın belirli bir değerde olması, başkasına ait olması, koruma altında iken alınmış olması gibi dört unsuru vardır. Had cezasını gerektiren hırsızlık suçu, iki şahidin şahadeti ve suçlunun itirafı ile sabit olup, bu yolla ispat edilemeyen veya unsurlardan birisi eksik olan hırsızlık suçları ta'zir cezası ile cezalandırılmaktadır. Bütün unsurları ihtiva eden ve ispat edilebilen hırsızlık suçunun, çalınan malın tazmini ve el kesme

⁵⁵ TŞS, Defter no, 1845, 4/6.

⁵⁶ Soruşturma sonucunda ölümün nasıl gerçekleştiğine dair cevap bulunmadığında diyet sorumluluğunu belirlemek için kasâmeye başvurulmaktadır. Kasâmenin amacı, bir bölgede bir kimse öldürülmüş olarak bulunduğu bölge halkından elli erkeğin o kimseyi öldürmediğine ve öldüreni bilmediğine dair yemin etmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, "Kasâme", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 2001, s. 528-530.

⁵⁷ Zeyd bir mahalle içinde, herkesin gelip geçtiği umumi bir yol üzerinde ve başka bir şahsın kuyusunun karşısında yaralanarak öldürülmüş olsa ve katili bulunmasa kasâme ve diyet tüm mahalle halkının sorumluluğunda olur. Demirtaş, age, C. 2, s. 486.

⁵⁸ TŞS, Defter no, 1838, 21/9.

⁵⁹ TŞS, Defter no, 1844, 33/7.

⁶⁰ TŞS, Defter no, 1845, 2/1.

şeklinde iki cezası vardır. Hırsızın ilk suçunda sağ eli bilekten kesilir, ikincide sol ayağı topuktan kesilir, üçüncüde ise tövbe edinceye kadar hapsedilir. Çalınan mal olduğu gibi duruyorsa malın sahibine iade edilmesi gerekmektedir. Ancak mal harcanmış veya zayı olmuşsa ve hırsızlık için öngörülen had cezası uygulanmamışsa, hırsızın mağdura çaldığı malı tazmin borcu olmaktadır.⁶¹ 17 Zilhicce 1069/ 5 Eylül 1659 tarihinde Yenicuma Mahallesi sakinlerinden Alime hatun Mehmet Beşe'nin kölesi Yusuf'un kendisinin 200 kuruşluk eşyasını çaldığını, bu eşyayı Yusuf'tan talep ve dava ettiğini belirtmiştir. Arabulucular vasıtasıyla köle Yusuf eşyaların bir kısmını (gümüş ve altına müteaalik eşyayı) verip, kalanı için 50 Riyali kuruş üzerine sulh olmuşlardır. Yusuf'un efendisi Mehmet Beşe, Alime hatuna 50 Riyali kuruşu ödeyince Alime hatun davasından vazgeçmiştir.⁶² Evahir-i Recep 1077/ 16-25 Ocak 1667 tarihinde hırsızlık suçu için sulh olduklarını mahkemeye kaydettirmeye gelen taraflar Yusuf b. Hacı İsa, Hüseyin b. Abubekir ve Makedenos isimli zimmi 150 kuruşa sulh olmuşlardır. davaya göre, Hacı İsa'nın insanların girmesine izin verdiği bir odasında Makedenos misafir iken Yusuf ve Hüseyin zimminin bohçasını çalmışlardır. "Mukaddemâ sahibi devlet İbrahim Paşa hazretlerinin huzurunda ikrar idüb sicil ve hüccet olunmuşdu" ifadesinden soruşturulmasının daha önce yapıldığı anlaşılan davada Yusuf ve Hüseyin zimmi Makedenos'a 150 kuruş vermek üzere sulh olmuşlardır, ancak sulh bedelini ödememiş borç olarak sonra ödeyeceklerini belirtmişlerdir.⁶³

5.Mülk Konulu Davalarda Sulh: Satış İşlemleri, Mülk ve Arazi Anlaşmazlıkları

İncelenen yıllarda 10 adet mülk ve arazi anlaşmazlığından kaynaklanan sulh kaydı vardır. Satış işlemlerinden kaynaklanan ihtilaflar ise üç tane olup, biri satıştan sonra alacağı meblağın hepsini alamadığından kaynaklanmakta, diğer ikisi ise satışı iptal ettirmek isteyen varislerden dolayı mahkemeye yansımaktadır. Evasıt-ı Cemaziyelahir 1067/ 26 Mart-4 Nisan 1657 tarihinde Divranos köyü sakinlerinden Osman ve Mahmut mülk satışından kaynaklanan anlaşmazlık nedeniyle sulh olmuşlardır. Osman'ın annesi Savula, Mahmut'un babası Hamza'ya asmalı mülk ve yerini satmış, ancak parasının hepsini vermemiş ve bir miktarı Hamza'nın zimmetinde kalmıştır. Osman, kalan meblağı Mahmut'tan talep ettiğinde aralarında tartışma çıkmıştır. Aralarındaki uyuşmazlığı arabulucuların çözmesiyle 4 kuruşa sulh olmuşlardır. Mülk satışında alacaklı oldukları veya mülkün ne kadara satıldığını gösteren meblağ zikredilmemiştir.⁶⁴ Diğerinde ise Evail-i Cemaziyelahir 1069/ 24 Şubat-14 Mart 1659 tarihli kayıta Meydan-ı Şarki Mahallesinden Ali ve Ati hatunun babaları Arslan Çavuş ölünce babalarından kendilerine kalan mülkü, vasisi ve anneleri Ayşe, Bastiyani isimli zimmiye 140 Riyali kuruşa satmıştır. Çocuklar Ali ve Ati küçük olduğu için bu satışı dava edememişler ancak büyüyünce akıl baliğ olduklarında satışı feshetmek istemişlerdir. Arabulucuların araya girmesiyle Bastiyani'den 25 Riyali kuruş alarak sulh olmuşlardır.⁶⁵

10 Zilkade 1069/ 30 Temmuz 1659 tarihli Müslim-gayrimüslim arasında olan bir mülk ihtilaflında Arslan Çavuş ziraate uygun boz yerleri, Yoze zimmi ise içinde olan meyve ağaçlarını tasarruf etmiştir. Arslan Çavuş'un oğlu Ali Çelebi'nin iddiasına göre babası Arslan Çavuş öldükten sonra zimmi Yoze birkaç senedir ağaçları ve boz yerleri fuzulen zapt ve tasarruf etmiştir. Zimmi Yoze ise vekili olduğu kızın babasının sahib-i arz marifeti ile bu yerleri tapu edip 20 senedir tasarrufunda iken ölünce mülk ve meyve ağaçlarının kızına intikal ettiğini ve kızın vekâleti ile kendisinin tasarruf ettiğini, Arslan Çavuş'la olan ilgisini bilmediğini belirtmiştir.

⁶¹ Cin, Akgündüz, age, s. 306-307; Aydın, age, s. 181-182.

⁶² TŞS, Defter no, 1838, 5/3.

⁶³ TŞS, Defter no, 1844, 3/6.

⁶⁴ TŞS, Defter no, 1836, 13/13.

⁶⁵ TŞS, Defter no, 1836, 49/9. Bir diğer satışı iptal etmek isteyen bir gayrimüslim varis 1100 akçe alarak davasından vazgeçmiştir. TŞS, Defter no, 1843, 20/5.

Aralarındaki uyuşmazlığı arabulucular çözmüş ve mülkün ve ağaçların tasarrufunu zimmilere vermek üzere sulh olmuşlardır.⁶⁶

Bir diğer anlaşmazlık bir şahıs ile İskender Paşa vakfı arasında su üzerine olmuştur. Evasıt-ı Muharrem 1075/ 3-12 Ağustos 1664 tarihinde Aşağıhisar Mahallesinden Seydi Ömer Çelebi İskenderpaşa evkafının hamam ve kervansarayına ve çeşmelerine giden suların kendi bahçesinin içinden geçtiğini ancak vakfın suyun kendilerinin olduğunu zannettiğini ve su vakfındır diyerek kendisinden talep ettiklerini belirtmiştir. Aralarındaki anlaşmazlığı arabulucular çözmüş ve Seydi Ömer Çelebi vakıf mütevellisi Mürteza Çelebi'den 32 kuruş alarak sulh olmuştur. Sulh olduktan sonra Seydi Ömer Çelebi "bahçemde cereyan eden sular İskenderpaşa evkafınındır benim alakam yoktur" demiştir.⁶⁷

Bir diğer mülk anlaşmazlığı başkasına ait arazinin zapt edilmesiyle alakalıdır. Evasıt-ı Zilkade 1076/ 14-23 Mayıs Sabire ve Havva isimli hatunların atası İnsafe hatun'dan kendilerine intikal eden Ketancı Mahallesinde camii şerif yakınlarında olan mülkü ve bahçeleri müteveffa Seydi Bey hayattayken zabt etmiştir. Sabire ve Havva hatunlar, Seydi Bey'in oğlu Süleyman'ın vasisi Mehmet Çelebi ile aralarındaki tartışmadan sonra arabulucuların araya girmesiyle 2.900 akçe Mehmet Çelebi'den alarak davalarından vazgeçip sulh olmuşlardır.⁶⁸ Bir mülkte iki tarafında hak iddia etmesiyle vuku bulan anlaşmazlıklar da mevcuttur. Nitekim Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1077/ 8-17 Kasım 1666 tarihinde Bayburt kazası sakinlerinden davacı taraf Müslime ve İkrâm hatunlar ve davalı taraf Osman Dede b. Ali Trabzon'da Tekfurçayırı Mahallesindeki bir bahçede hak iddia etmişlerdir. Kayıta verilen bilgilere göre "Müslime ve İkrâm babalarının bahçesidir diye dava etmiş, Osman Dede anamın bahçesidir diye dava etmiştir". Aralarında tartışma olduktan sonra arabulucular aralarına girmiş ve Osman Dede hatunlara 540 akçe vererek sulh yoluyla anlaşmaya varmışlardır.⁶⁹ Bir başka anlaşmazlık da mülk taksiminde çıkmıştır. Evasıt-ı Cemaziyelevvel 1078/ 28 Ekim-6 Kasım 1667 tarihinde Arslan Beşe ve kardeşi ortak oldukları bir sahanlığı paylaşıırken aralarında tartışma (münazaat-ı kesire ve mühasemat-ı şedide) olmuştur. Arslan Beşe kendi hissesi için kardeşinden 500 akçe alarak sulh olmuştur.⁷⁰

6.Boşanma Anlaşmazlıklarında Sulh

İslam dini aile hayatının korunup kollanması ve evliliğin devamına önem vermesine rağmen, çeşitli olumsuz durumlarda başvurulacak son çare olarak evliliğin bitirilmesi konusunda çiftlere haklar tanımıştır. Evliliğin sona ermesi talak ile olmaktadır. "Talak" terimi hem kocanın tek taraflı irade beyanıyla yapmış olduğu boşamaları, hem karşılıklı anlaşarak yapılan boşamaları ve hem de mahkemenin vermiş olduğu kararla eşlerin birbirinden ayrılmasını ifade etmektedir. İslam hukukuna göre boşanma işlemi erkek tarafından gerçekleştirilmektedir.⁷¹ Erkek karısını boşadıktan sonra kadına mehirini ve iddet nafakasını ödemekle yükümlüdür. Yükümlü olduğu meblağı ödemediğinde erkekle kadın arasında anlaşmazlık çıkmakta ve bu konu mahkemeye yansımaktadır. İncelediğimiz yıllar arasında boşanmadan doğan anlaşmazlıklar erkeğin eski karısına mehirini ve nafakasını vermemesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu anlaşmazlıktan sonra muslihunun araya girmesiyle sulh olarak aralarındaki dava ve niza ortadan kalkmaktadır. Evasıt-

⁶⁶ TŞS, Defter no, 1837, 95/6.

⁶⁷ TŞS, Defter no, 1840, 13/4.

⁶⁸ TŞS, Defter no, 1843, 27/7.

⁶⁹ TŞS, Defter no, 1843, 48/4.

⁷⁰ TŞS, Defter no, 1844, 59/7. 1079 senesi Muharreminde Elhac Ömer Şana'da satın aldığı bahçe için Mehmet Çelebi ile aralarında niza çıkmış ve 80 kuruş alarak Elhac Ömer davasından vazgeçmiştir. TŞS, Defter no., 1845, 24/1. Bir diğer mülk anlaşmazlığında da taraflar Yomra nahiyesinin köyünde bir bahçe için 2.000 akçe üzerine sulh olmuşlardır. TŞS, Defter no, 1844, 45/3.

⁷¹ İslam ve Osmanlı hukukunda boşanma ile ilgili tafsilatlı bilgi için; Aydın, age, 281-296; Cin-Akgündüz, age, s. 520-536. Ronald C. Jennings, "Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640", *Studies on Ottoman Social in the Sixteenth and the Seventeenth Century*, Isis Press, İstanbul 1999, s. 116-142.

1 Recep 1068/ 13-22 Nisan 1658 tarihinde Aşağıhisar Mahallesinden Sabire hatun boşandığı kocası Elhac Mustafa Çavuş zimmetinde olan 15.000 akçe mehiri, iddet nafakası ve bir cariyesi için Elhac Mustafa Çavuş ile dava ve niza halindeyken aralarına muslihun girmiş ve Sabire hatun Elhac Mustafa ile sulh olmuştur. Sabire hatun sulh bedeli olan 300 Riyali kuruşu almış ve davasından vazgeçmiştir.⁷²

Eğer kadın boşanmak istiyorsa bir şekilde kocasını ikna etmek zorundadır. Şer'iyeye sicillerinde boşanma kayıtlarında görüldüğü üzere kadınlar ayrılmak istediği takdirde mehir ve iddet nafakasından feragat etme koşuluyla kocaları kendilerini boşamıştır. Bazen de kadın mehir, nafaka ve zevciyete müteallik herşeyden feragat etmesi karşılığında bir miktar meblağ almıştır. Nitekim Evahir-i Ramazan 1067/ 2-11 Temmuz 1657 tarihinde Saliha hatun boşandığı kocası Mehmet Beşe zimmetinde olan mehirinden, iddet nafakasından ve zevciyete müteallik herşeyden sulh yoluyla (alâ tarikü's-sulh) feragat etmesinin karşılığında 28 Riyali kuruş almıştır.⁷³ Aynı şekilde Evasıt-ı Recep 1069/ 3-12 Nisan 1659 tarihinde Zukiye isimli zimmi kadın boşandığı kocası İbrahim Beşe'den mehiri ve nafaka iddeti karşılığında 13 Riyali kuruş alarak sulh olmuştur.⁷⁴

Evail-i Zilkade 1078/ 13-22 Nisan 1668 tarihinde Fatma hatun boşandığı kocası Elhac Ahmet zimmetinde olan 20.000 cedit akçe mehirini, Fatma'ya hibe eylediği bıkır-i baliğa cariye ve Fatma'nın Elhac Ahmet'e verdiği 16 Esedi kuruş üzerine dava ve niza halindeyken muslihunun aracılık yapmasıyla Elhac Ahmet'in, Fatma'ya her Esedi kuruş 120 akçeye olmak üzere 166 Esedi kuruş ve 80 akçe vermesine ve Fatma'nın 16 Esedi kuruştan feragat etmesiyle sulh olunmasına karar verilmiştir. Ancak Elhac Ahmet buna karşı çıkmış ve mehirdeki akçenin cedit olmadığını belirtmiş ve cariye de kendisine hibe ettiğini ispat etmesini söylemiştir. Muslihun tekrar araya girmiş, "minval-i meşruh üzere her Esedi gurus yüz yirmişer akçeye olmak üzere yüz altmışaltı Esedi gurus ile seksen akçeye mihr-i müeccelini sulh edip, cariyeden dahi feragat idüb Fatma dahi on altı Esedi gurusdan fariğa alub" sulh olmuşlardır.⁷⁵

7.Önceden Sulh Olunmuş Konularla İlgili Anlaşmazlıklar

Çalışmamızda incelenen 135 sulh kaydının içerisinde tespit edilen 16 sulh anlaşmazlığı daha önce bir olay üzerine aralarında sulh olmuş olan tarafların veya varislerinin yapılan sulhu tanımamaları, inkâr etmeleri veya sulh miktarını kabul etmemeleri gibi nedenlerle mahkemeye yansımıştır. Mahkemede davacı ve davalı taraf dinlendikten sonra şahitlerin de ifade vermesiyle dava sonuçlanmıştır.

Daha önce taraflar bir miras konulu davada sulh olmuş ve taraflardan biri öldüğünde diğer taraf bu sulh olmamış gibi yine miras üzerine hak talep etmiştir. Nitekim Evasıt-ı Safer 1068/ 17-26 Kasım 1657 tarihinde Eskicioğlu Mehmet'in karısı Ayşe vefat ettiğinde Eskicioğlu, Ayşe'nin kız kardeşi Ümmühan'a hissesinden fariğ olmak karşılığında 14 kuruş ve 7 dip zeytin ağacı vererek sulh olmuştur. Ümmühan hatunun kocası Hüseyin Çelebi vekil olarak sulh meblağını kabul etmiştir. Ancak Eskicioğlu vefat ettiğinde Hüseyin Çelebi yapılan sulhu inkâr ederek, Eskicioğlu'nun çocuklarının mülkünde hak iddia etmiştir. Mahkeme daha önce sulh olduğuna dair çocukların vasisi ve davacı taraf olan Hasan Çelebi'den şahit istemiştir. Şahitler Satılmış Ağa ve Nasuh Çelebi "fil hakika merkum Hüseyin Çelebi zevce-i merkumesi Ümmühan tarafından bil vekale zikr olunan on dört gurus ve yedi dip zeytini alıp kabul ve kabz eyledi. Biz bu hususa şahidiz" şeklinde ifade verince Hüseyin Çelebi davasından men edilmiştir.⁷⁶

⁷² TŞS, Defter no, 1837, 3/8.

⁷³ TŞS, Defter no, 1836, 25/2.

⁷⁴ TŞS, Defter no, 1837, 58/1.

⁷⁵ TŞS, Defter no, 1845, 10/5.

⁷⁶ TŞS, Defter no, 1836, 35/1. Bir diğer miras paylaşımında sulh olan kardeşlerden, daha sonra sulhu inkâr eden kız kardeşini dava eden Mahmut Beşe kız kardeşine babasının muhalefatındaki hissesine karşılık 30 Riyali kuruş verdiği,

Evasıt-ı Şevval 1074/ 6-15 Mayıs 1664 tarihinde vefat eden Mürteza Beşe'nin zevcesi Ayşe hatunun vekili ve yeni kocası Osman Beşe Ayşe hatuna vefat eden kocasından isabet eden mehirini ve muhallelfatından hissesini Mürteza Beşe'nin kardeşi yeniçeri zabiti Mustafa Çavuş'un zabt ettiği gerekçesiyle dava etmiştir. Mustafa Çavuş'a sorulduğunda 1067 senesinde Mürteza Beşe vefat ettiğinde Ayşe hatun ile "alâ tarikü's-sulh ve't-tehârüc" sulh olduklarını ve hüccet verildiğini belirtmiştir. Osman hücceti inkâr edince Mustafa Çavuş şahitler ile sulh olduklarını ispat etmiştir. Şahitler Esseyid Mustafa Efendi ve Hasan Efendi Ayşe hatun kadı ve şahitler huzurunda Mustafa Çavuş'dan 100 dirhemlik mehri ve muhallelfattan hissesi mukabelesinde 250 Riyali kuruş alarak sulh olduğunu ve Trabzon kadısının Mustafa Çavuş'a hüccet verdiğini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine mahkemede Ayşe'nin davadan men edilmesi ve Mustafa Çavuş elindeki sulh hüccetinin sıhhatine karar verilmiştir.⁷⁷

Bir davada da Ermeni kadın önce sulhu kabul etmiş ama daha sonra sulh miktarına itiraz etmiştir. Evail-i Muharrem 1077/ 4-13 Temmuz 1666 Keragöz isimli ermeni şahıs kardeşinin karısı olan Ermeni Pavet'i, kardeşi ölünce mehri ve kardeşinden intikal eden hissesinden tehârüc etme karşılığında kendisinden 32 kuruş alarak sulh olduğunu ancak daha sonra yine kendisini rahatsız ettiğini söyleyerek dava etmiştir. Pavet'e sorulduğunda "zevcim zimmetinde olan mehri ve hissem mukabelesinde 32 kuruş aldım kabz eyledim ancak aldanmışım 32 kuruş az olmuş daha ziyadesini verirse razı olurum" şeklinde cevap vermiştir. Mahkeme Hasan Çelebi ve Mehmet Çelebi isimli şahitleri de dinleyince Keragöz'ün kadına hakkı olan meblağı verdiği anlaşılmış ve Ermeni Pavet'i davasından men etmiştir.⁷⁸ Yine zimmi bir kadın, Evahir-i Zilkade 1076/ 24 Mayıs-2 Haziran 1666 tarihinde, boşandığı kocasından zimmetinde kalan 2.000 akçe mehirini ve nafaka iddetini talep etmiş, kocası talebini yerine getirmeyince mahkemeye dava etmiştir. Kocası Yani, karısı Erbande'yi kendi ayınlarına göre boşadıktan sonra 20 kuruşa sulh olduklarını şahitleri ile ispat etmiştir.⁷⁹

Evahir-i Zilhicce 1078/ 1-10 Haziran 1668 tarihinde Abdurrahman Çavuş annelerinden kendisine ve kardeşi Mehmet Ağa'ya intikal eden hissesinden feragat etmek karşılığında kardeşinden 500 kuruşa sulh olmuştur. Sulh bedeli olan 500 kuruşun 200 kuruşunu kardeşi Mehmet Ağa'dan almış, kalan 300 kuruşunu da kardeşi Mehmet Ağa vefat edince muhallelfatından verilmesini talep etmiştir. Mehmet Ağa'nın varisleri karşı çıkınca Abdurrahman Çavuş kardeşiyle yaptığı sulhu şahitler ile ispat etmiştir. Mahkeme Abdurrahman Çavuş'a 300 kuruşu almadığına, ahire havale etmediğine veyahut hibe etmediğine dair yemin ettirdikten sonra geriye kalan 300 kuruşun Mehmet Ağa'nın muhallelfatından ödenmesine karar vermiştir.⁸⁰

Sulh anlaşmazlıklarında şahitler çok önemlidir. Daha önce sulh olduğunu bilmeyen bir varis davacı olduğunda, taraflardan biri sulhu inkâr ettiğinde veyahut sulh bedelini önce kabul edip sonra buna itiraz edildiğinde, mahkeme şahit istemekte ve şahitler dinlenerek karara varılmaktadır. Eğer davacı tarafın şahiti yoksa dava davacının aleyhine sonuçlanmaktadır. Nitekim 16 adet sulh anlaşmazlığı davası içinde sadece bir davada sulh olduklarını iddia eden kişinin şahitleri olmadığı için sulh iddiası geçerli sayılmamıştır. Evail-i Zilhicce 1077/ 25 Mayıs-3 Haziran 1667 tarihinde Akçaabat nahiyesinden vefat eden Raziye'nin torunları Satı ve İnsafe, Raziye'nin mirasını zimmetine geçiren kardeşi Ali'den haklarını istediklerinde Ali karşı çıkmış ve beşer kuruşa sulh olduklarını söylemiştir. Ancak Ali yapılan sulhu ispattan aciz olduğu için

ancak kız kardeşinin babalarının mirasından yine hak talep ettiğini söylemiştir. Kız kardeşi Alife hatun, Mahmut Beşe'nin dediklerinin doğru ve elindeki hüccetin sahih olduğunu itiraf etmiştir, ancak 30 kuruştan 7 kuruşu eksik verdiğini onu talep ettiğini söylemiştir. Mahmut Beşe'de meblağı Alife hatunun vefat eden zevcesine tam verdiğini söyleyince, mahkeme Alife hatundan Mahmut Beşe zimmetinde 7 kuruş kaldığına dair şahit getirmesine karar vermiştir. Kayıt tarihi Evail-i Cemaziyevvel 1077/ 30 Ekim-9 Kasım 1666. TŞS, Defter no, 1843, 46/2.

⁷⁷ TŞS, Defter no, 1840, 8/7.

⁷⁸ TŞS, Defter no, 1843, 25/1.

⁷⁹ TŞS, Defter no, 1843, 28/8.

⁸⁰ TŞS, Defter no, 1845, 14/6.

mahkeme Satı ve İnsafe'ye 90 kuruşluk kıymeti olan mirastan hakları olan 22 kuruşu vermesini tenbih etmiştir.⁸¹

Sonuç

1658-1669 yılları arasında Trabzon mahkemesine yansıyan sulh kayıtlarını inceleyen çalışmamızın sonuçlarını şu şekilde yansıtmak mümkündür. Sulh kayıtlarının konuları miras, borç-alacak, mülk anlaşmazlığı, boşanma, ölüm, hırsızlık ve daha önce bu konulara benzer konularda yapılmış sulhlarda taraflar arasında çıkan sulh anlaşmazlıklarını ihtiva etmektedir. XVII. yüzyıl Trabzon'unda sulh kayıtları cinsiyet açısından değerlendirildiğinde sulhla sonuçlanan anlaşmazlıklarda çoğunlukla taraflardan birinin kadın olduğu tesbit edilmiştir. Bu kayıtlara detaylı olarak bakıldığında Trabzon'daki birçok kadının başta miras paylaşımında olmak üzere çeşitli konularda mağdur oldukları, sorunlarına çözüm bulmak için mahkemeye başvurdıkları ve sulh yoluyla sorunlarını giderdikleri tespit edilmiştir. Mahkemeye başvuran kadınlar arasında gayrimüslimler de vardır. Gayrimüslimlerin kendi dini gruplarına mensup kişilerle aralarında çıkan anlaşmazlıkları şer'i mahkemelerde çözmek istemesi sık karşılaşılan bir durumdur. 36 gayrimüslim şahıs en fazla miras paylaşımından kaynaklanan anlaşmazlık olmak üzere aralarında çıkan anlaşmazlıkları ehil Müslüman kişilerin (muslihun) araya girmesiyle mahkemede sulh ile sonuçlandırmışlardır.

Mahkemeye yansıyan anlaşmazlıkların sulhla sonuçlanmasını sağlayan en önemli etken "muslihun" adı verilen arabuluculardır. Ancak muslihunun kim olduğu hakkında sicillerde bilgi olmamakla birlikte muslihunun davaya şahitlik edenlerden oluşmadığı ve sadece Müslümanlar değil zimmilerin de arabuluculuk yaptığı anlaşılmaktadır. Anlaşmazlıklar genel olarak bir asayiş meselesine dönüşmeden muslihun sayesinde çözüme kavuşturulurken, 18 kayıta tarafların arasında şiddetli tartışmalar olduktan sonra muslihun araya girmiştir. 35 kayıta ise muslihundan bahsedilmemiştir. Muslihunun anlaşmazlıklarda ve tartışmalarda tarafları uzlaştırmak maksadıyla araya girdiği düşünüldüğünde, muslihun tabiri geçmeyen sulh kayıtlarındaki tarafların, aralarında herhangi bir anlaşmazlık çıkmadan kendi aralarında sulh olduklarına ve mahkemeye sulhu kaydettirmek için geldikleri söylenilebilir. Tarafların sulhu kabul etmelerinin bir diğer nedeni ise sulh olma karşılığında verilen sulh bedelidir.

Miras anlaşmazlıklarında, taraflar genellikle kendi hissesinden tehâruc (feragat) etme karşılığında karşı taraftan bir bedel alarak sulh olmuştur. 76 adet miras sulhunda 42 kadın, mağdur taraf olarak mahkemeye başvurmuştur. 14 kadın ise davalı konumunda karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar sadece miras anlaşmazlıklarında değil boşanma konulu sulhlarda da mehirini ve iddet nafakasını alamadığı için mağdur olmuş ve mahkemede sulh yoluyla mağduriyetine çözüm bulmuştur. 135 kayıt içerisindeki 12 adet borç-alacak konulu sulh kayıtlarında borç miktarı ve sulh bedeli arasında fark vardır. Borç-alacak ilişkilerinde sulh yoluyla borcun ödendiğini tespit ettiğimiz kayıtlar para açısından borcunu ödemede güçlük çeken veya belli bir müddet zarfında borcunu ödeyemeyen şahısların genellikle daha düşük bir bedel üzerinden borçlarını ödemeleri ve alacaklı tarafın bu durumu kabullenmesi şeklindedir.

Trabzon'da sulh yoluyla çözüme kavuşturulan asayiş olayları içerisinde ikisi köle olmak üzere 5 ölüm ve 2 hırsızlık hadisesi vardır. Cinayet konulu sulhlarda, maktulün yakınlarının katilden aldıkları en yüksek sulh bedeli 600 Esedi kuruş, en düşük sulh bedeli ise bir kölenin ölümü için sahibine verilen 20 kuruş olmuştur. Hırsızlık suçunda ise suçlu ya da yakınları mağdur tarafa çalınan eşyasını veya bir miktar bedel vererek sulh olmuşlardır. Sulhla sonuçlanan mülk anlaşmazlıkları ise bir kişinin başka birinin mülkünü zabt etmesiyle, satılan bir mülkün parasının eksik verilmesiyle veya mülk satışını iptal ettirmek isteyen varisler nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Çalışmada 135 sulh kaydının içerisinde tespit edilen 16 sulh anlaşmazlığı kaydı, daha önce bir

⁸¹ TŞS, Defter no, 1844, 33/3.

olay üzerine aralarında sulh olan tarafların veya varislerinin bu sulhu tanımamaları, inkâr etmeleri veya sulh miktarını kabul etmemeleri gibi nedenlerle mahkemeye yansımıştır. Mahkemede davacı ve davalı taraf dinlendikten sonra şahitlerin de ifade vermesiyle dava sonuçlanmıştır. Sulh anlaşmazlıklarında şahitler çok önemlidir. Daha önce sulh olduğunu bilmeyen bir varis davacı olduğunda, taraflardan biri sulhu inkâr ettiğinde veyahut sulh bedelini önce kabul edip sonra buna itiraz edildiğinde, mahkeme şahit istemekte ve şahitler dinlenerek karara varılmaktadır. Eğer davacı tarafın şahidi yoksa dava davacının aleyhine sonuçlanmaktadır.

Yukarıda özetle verilen çalışma sonuçları belli bir zaman dilimini kapsamakla bu alanda son sözü söyleme yetkisinde değildir. Ancak çalışma uzlaşma mekanizmasının Osmanlı coğrafyasının diğer bölgelerinde olduğu gibi Trabzon Mahkemesinin de sıklıkla ve birçok alanda başvurduğu bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır. Toplum hayatının değişik faaliyetlerinden kaynaklanan mağduriyetlerin engellenmesi ve bunun kanun yoluyla gerçekleştirilmesi 17. Yüzyıl Osmanlı taşra yönetimi açısından takdir edilecek bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- TŞS, Defter no, 1836 (1067-1068/1657-1658)
- TŞS, Defter no, 1837 (1068-1069/1658-1659)
- TŞS, Defter no, 1838 (1069-1070/1659-1660)
- TŞS, Defter no, 1840 (1074-1075/1664-1665)
- TŞS, Defter no, 1842 (1075-1076/1665-1666)
- TŞS, Defter no, 1843 (1076-1077/1666-1667)
- TŞS, Defter no, 1844 (1077-1078/1667-1668)
- TŞS, Defter no, 1845 (1078-1079/1668-1669)
- AÇIK, Turan, *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17 Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon 2012.
- AFACAN, Kübra, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Sulh Akitleri ve Analizi*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2018.
- AKTAN, Hamza, "Tehârûc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 40, İstanbul 2011, s. 319.
- AKYILMAZ, S. Gül, "Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 1, 2007, s. 471-502.
- ALTINDEĞER, Sabiha, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Kölelik*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2017.
- ATAR, Fahrettin, "Sulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul 2009, s. 481-485.
- ASLAN, Nasi, "İslam ve Osmanlı Hukukunda Sulh Akitleri ve Muslihun Müessesesi", *Kur'an'da Barış ve Kardeşlik Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1996, 22-23 Eylül.
- AYDIN, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2015.
- _____ "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul 2003, s. 389-391.
- BARDAKOĞLU, Ali, "Had", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul 1996, s. 547-551.
- _____ "Kasâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 528-530.
- BOSTAN, M. Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK, Ankara 2002.
- BOYNUKALIN, Mehmet, "Suç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C. 37, s. 453-457.
- CİN, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988.
- CİN, Halil- Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Arştırmaları Vakfı, İstanbul 2011.

- ÇAKIR, Adem, *Klasik Dönem Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Yeri*, (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.
- ÇİFTÇİOĞLU, N. A., *Osmanlı Tarihleri*, Aşıkpaşaoğlu Ahmet Aşiki Tevarih-i Âli Osman, İstanbul 1947.
- DEMİRTAŞ, Necati, *Açıklamalı Osmanlı Fetvaları Fetâvâ-yı Ali Efendi*, C. 1-2, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2014.
- DÖRTOK ABACI, Zeynep, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, *OTAM*, C. 20, S. 20, Ankara 2006, s. 105-115.
- DURSUN, Yücel, *Trabzon Eyaletinde Kırsal Yerleşim: Yomra Nahiyesi Örneği*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon 2015.
- DÜZDAĞ, Ertuğrul, *Şeyhülislam Ebusuud Efendi Fetvaları: Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.
- İNAN, Kenan, *Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2013.
- İNALCIK, Halil, “Osmanlı Tarihi Hakkında Mühim Bir Kaynak”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara 1943, s. 89-96.
- JENNİNGS, Ronald C., “Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th C. Ottoman Kayseri: The Kadı and the Legal System”, *Studia Islamica*, S. 48, 1978, s. 147-148.
- _____, “The Society and Economy of Maçuka in the Ottoman Judicial Registers of Trabzon, 1560-1640”, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Ed. A. Bryer and H. Lowry, Washington 1986, s. 129-154.
- _____, “Divorce in the Ottoman Sharia Court of Cyprus, 1580-1640”, *Studies on Ottoman Social in the Sixteenth and the Seventeenth Century*, Isis Press, İstanbul 1999, s. 116-142.
- LOWRY, Heath W., *Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2012.
- ÖZCAN, Aslı, *Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarı)*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon 2018.
- ÖZTÜRK, Temel, *Osmanlıların Kuzey ve Doğu Seferlerinde Savaş ve Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon 2011.
- SAHİLLİOĞLU, H., “Osmanlı Para Tarihinde Dünya, Para ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-1750)”, *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar I*, Ankara 1979, s. 1-38.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamusi Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.
- ŞEN, Yusuf, “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 22, 2012, s. 105-135.

- ŞİMŞEK, Ayşe, “Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehârûc Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, 2016, s. 9-35.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- TAMDOĞAN, Işık, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, *Islamic Law and Society*, S. 15, 2008, s. 55-83.
- TÜRKMENOĞLU, Mehmet Ali, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon (Şer'îye Sicillerine Göre)*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 2016.
- TOSUN, Miraç, *Trabzon'da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)*, Serander Yayınları, Trabzon 2018.
- USTA, Sebahattin, *Trabzon'da Vakıflar*, (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trabzon 2015.
- YEĞİN, Abdullah, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Hizmet vakfı Yayınları, İstanbul 1983.

EKLER

İncelenen Trabzon Şer'iyye Sicillerinde Sulh İle Sonuçlanan Davaların sicil no, konusu, din grupları ve sulh bedelleri.

Sicil, Belge numarası	Dava konusu	Din grubu	Sulh bedeli	Muslihun
1836, 7/19	Miras	Müslüman	25 kuruş	Var
1836, 11/10	Miras	Müslüman	29 kuruş	Var
1836, 12/4	Cinayet	Müslüman	60 kuruş	Var
1836, 13/3	Mülk satışı	Müslüman	4 kuruş	Var
1836, 15/14	Miras	Gayrimüslim	30 Esedi kuruş	Var
1836, 17/12	Miras	Müslüman	72,5 kuruş	Var
1836, 21/8	Miras	Gayrimüslim	30 kuruş	Var
1836, 25/2	Boşanma	Müslim	28 kuruş	Yok
1836, 26/6	Borç-alacak	Gayrimüslim	17,5 kuruş	Var
1836, 28/2	Miras	Müslüman	15 kuruş	Var
1836, 28/9	Cinayet	Müslüman	125 kuruş	Var
1836, 29/11	Sulh anlaşmazlığı	Gayrimüslim	70 kuruş	Var
1836, 30/11	Miras	Gayrimüslim	110 kuruş	Yok
1836, 31/13	Miras	Müslüman	40 kuruş	Yok
1836, 33/6	Miras	Müslüman	80 Riyali kuruş	Var
1836, 35/1	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	14 kuruş	-
1836, 36/2	Emanet eşya	Gayrimüslim	35 kuruş	Var
1836, 36/7	Sulh anlaşmazlığı (borç-alacak konulu)	Gayrimüslim	7 bin akçe	Var
1836, 45/6	Miras	Gayrimüslim	Bir bıçak, bir kilim, bir altın yüzük, bir gümüş ve 4 Riyali kuruş	Var
1836, 46/6	Miras	Müslüman	7 Riyali kuruş	Var
1836, 48/7	Borç-alacak	Gayrimüslim	85 Riyali kuruş	Var
1836, 49/9	Mülk satışı	Gayrimüslim	25 kuruş	Var
1836, 51/7	Borç-alacak	Gayrimüslim	6 Riyali kuruş	Var
1836, 52/2	Miras	Müslüman	125 Riyali kuruş	Var
1837, 3/8	Boşanma	Müslüman	300 Riyali kuruş	Var
1837, 5/7	Miras	Gayrimüslim	80 Riyali kuruş	Yok
1537, 6/5	Miras	Gayrimüslim	Muhallefattan kendi hissesi	Yok
1837, 12/1	Miras	Müslüman	10 Riyali kuruş	Var
1837, 13/1	Miras	Gayrimüslim	Beşer ağaç ve ipek kumaş	Yok
1837, 13/5	Miras	Müslüman	11 Riyali kuruş	Var
1837, 32/1	Miras	Müslüman	32 Riyali kuruş	Var
1837, 43/2	Miras	Müslüman	5000 akçe	Var
1837, 48/2	Hibe	Gayrimüslim	55 Riyali kuruş	Var
1837, 49/7	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	20 kuruş	Yok
1837, 50/6	Miras	Müslüman	7,5 kuruş	Var
1837, 55/3	Miras	Müslüman	130 Riyali kuruş	Var
1837, 57/10	Miras	Müslüman	250 Riyali kuruş	Var
1837, 58/1	Boşanma	Müslüman	13 Riyali kuruş	Var
1837, 58/9	Miras	Müslüman	2000 akçe	Var
1837, 64/1	Miras	Müslüman	25 kuruş	Yok
1837, 65/6	Miras	Gayrimüslim	13 Riyali kuruş	Var

1837, 66/1	Miras	Müslüman	12200 akçe	Yok
1837, 68/11	Miras	Gayrimüslim	35 kuruş bir ra's köle	Yok
1837, 70/4	Miras	Gayrimüslim	32şer kuruş	Yok
1837, 71/18	Miras	Müslüman	1000 Riyali kuruş	Var
1837, 72/1	Miras	Müslüman	46 Riyali kuruş	Var
1837, 72/8	Miras	Müslüman	20 Riyali kuruş	Var
1837, 95/6	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman-gayrimüslim arasında	Kayıtta anlaşmazlık konusu olan mülk ve ağaçların tasarrufunun zimmilere verilmesi	Var
1837, 98/3	Miras	Gayrimüslim	80 Riyali kuruş	Var
1838, 4/1	Miras	Müslüman	Bir dülbend	Var
1838, 5/3	Hırsızlık	Müslüman	Çalınan eşyaların bir kısmı ve 50 Riyali kuruş	Var
1838, 5/12	Miras	Gayrimüslim	68 kuruş	Var
1838, 6/1	Miras	Gayrimüslim	90 Riyali kuruş	Var
1838, 18/5	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	30 kuruş	Var
1838, 19/8	Borç-alacak	Müslüman	25 Riyali kuruş	Var
1838, 21/9	Cinayet	Müslüman	85 kuruş	Var
1838, 21/11	Miras	Müslüman	20 Riyali kuruş	Var
1838, 30/1	Mülk anlaşmazlığı	Gayrimüslim	25 Riyali kuruş	Var
1838, 51/10	Miras	Müslüman	70 Riyali kuruş	Yok
1838, 51/11	Miras	Müslüman	14 kuruş	Yok
1838, 56/8	Miras	Müslüman	Bir bab oda, ahır, ceviz ve dut ağacı	Yok
1838, 61/5	Miras	Müslüman	Harabe iki oda ve 100 kuruş	Var
1838, 65/13	Miras	Müslüman	8 okka bakır	Yok
1838, 66/2	Miras	Müslüman	150 Riyali kuruş	Yok
1838, 66/3	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	...	Var
1838, 71/5	Miras	Müslüman	20 kuruş	Var
1838, 76/1	Borç-alacak	Müslüman	338,5 Riyali kuruş	Var
1838, 76/6	Miras	Müslüman	50 Riyali kuruş	Yok
1840, 7/6	Miras	Müslüman	30 Riyali kuruş	Var
1840, 8/7	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	250 Riyali kuruş	Yok
1840, 12/2	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	Anlaşmazlık yaşanan mülkün bir kısmından feragat etmek	Var
1840, 13/4	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	32 kuruş	Var
1840, 17/2	Miras	Gayrimüslim	15 kuruş	Var
1840, 17/5	Miras	Müslüman	100 Riyali kuruş	Yok
1840, 17/6	Miras	Müslüman	8 Riyali kuruş	Var
1840, 20/3	Sulh anlaşmazlığı	Gayrimüslim	43 kuruş	-
1840, 24/3	Borç-alacak	Müslüman	100 Riyali kuruş	Var
1840, 27/1	Miras	Müslüman	Muhallefatta hissesi	Yok
1842, 25/2	Miras	Müslüman	40 Riyali kuruş	Var
1842, 34/5	Miras	Gayrimüslim	30 Riyali kuruş	Yok
1842, 37/3	Miras	Müslüman	11,5 kuruş	Var
1842, 39/2	Miras	Müslüman	17,5 kuruş	Var
1842, 49/4	Miras	Müslüman	8 kuruş ve 2 kuruş kıymetinde ...	Var

1842, 65/1	Helak olan katır meselesi	Müslüm-gayrimüslim arasında	9,5 kuruş	Var
1843, 7/4	Miras	Müslüman	3750 akçe	Yok
1843, 10/1	Miras	Gayrimüslim	250 kuruş	Var
1843, 13/5	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	12 kuruş	Var
1843, 13/8	Borç-alacak	Müslüman	60 altın ve 130 kuruş?	Var
1843, 18/3	Miras	Müslüman	91 Riyali kuruş	Yok
1843, 20/5	Mülk satışı	Gayrimüslim	1100 akçe	Var
1843, 22/8	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	Kendi hissesi	Var
1843, 23/5	Borç-alacak	Müslüman	1600 akçe	Yok
1843, 25/1	Sulh anlaşmazlığı	Gayrimüslim	32 kuruş	Yok
1843, 25/4	Borç-alacak	Müslüman	300 kuruş	Var
1843, 26/6	Sulh anlaşmazlığı (borç-alacak konulu)	Müslüman	20.000 akçe	Var
1843, 27/7	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	2.900 akçe	Var
1843, 28/8	Boşanma	Gayrimüslim	20 kuruş	Var
1843, 31/6	Miras	Gayrimüslim	120 Riyali kuruş	Var
1843, 32/6	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	50 kuruş ve kıymetli bir kılıç	-
1843, 37/8	Miras	Müslüman	35 kuruş kıymetinde zeytinlik	Var
1843, 42/3	Arazi anlaşmazlığı	Gayrimüslim	2.000 akçe	Var
1843, 45/2	Miras	Müslüman	30 Riyali kuruş	Yok
1843, 46/2	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	30 kuruş	-
1843, 46/3	Miras	Müslüman	35 kuruş	Var
1843, 48/4	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	540 akçe	Var
1844, 3/4	Anlaşmazlık	Müslüman	170 kuruş	Var
1844, 3/6	Hırsızlık	Müslim-Gayrimüslim	150 kuruş	Yok
1844, 10/5	Miras	Müslüman	4.000 akçe	Yok
1844, 11/4	Miras	Müslüman	60 kuruş	Var
1844, 25/4	Miras	Müslüman	Muhallefattan kıymetli eşyalar	Yok
1844, 27/5	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	-	-
1844, 33/3	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	5er kuruş	-
1844, 33/6	Miras	Müslüman	25 kuruş	Var
1844, 33/7	Cinayet	Müslüman	10.000 akçe	Var
1844, 35/2	Miras	Müslüman	800 akçe	Var
1844, 37/7	Miras	Müslüman	30 kuruş ve muhtelif eşyalar	Var
1844, 41/2	Sulh anlaşmazlığı (borç-alacak konulu)	Gayrimüslim	50 Riyali kuruş	Var
1844, 44/1	Miras	Müslüman	37 kuruş	Var
1844, 45/3	Miras	Gayrimüslim	2.000 akçe	Yok
1844, 53/5	Miras	Müslüman	22 Esedi kuruş	Var
1844, 59/7	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	550 akçe	Yok
1845, 2/1	Yaralama ve ölüm	Müslüman	600 Esedi kuruş	Var
1845, 4/6	Ölüm	Müslüman	20 kuruş	Var
1845, 6/4	Miras	Müslim-Gayrimüslim	7 kuruş	Var
1845, 8/2	Miras	Gayrimüslim	10 Esedi kuruş	Yok

1845, 10/5	Boşanma	Müslüman	166 Esendi kuruş	Var
1845, 14/6	Sulh anlaşmazlığı	Müslüman	500 Riyali kuruş	-
1845, 23/3	Mülk anlaşmazlığı	Müslüman	80 Esendi kuruş	Var
1845, 26/4	Alacak	Gayrimüslim	45 kuruş	Var
1845, 30/5	Miras	Müslüman	80 Esendi kuruş	Var
1845, 34/4	Miras	Müslüman	35 Esendi kuruş	Yok
1845, 45/1	Borç-alacak	Müslüman	18 kuruş	Var
1845, 48/2	Miras	Müslüman	20 Esendi kuruş	Var
1845, 49/1	Borç-alacak	Müslüman	Mülk, arsa ve bir bab tahtani mülk	Yok
1845, 51/4	Miras	Gayrimüslim	15er kuruş	Yok

Summary

The subjects of the peace records reflected in the Trabzon court between 1658 and 1669 include inheritance, debt-credit, property disputes, divorce, death, theft and similar issues. In addition to that there are some peace records which cover the disputes between the parties that the settlements made before. In the registries examined, 135 records were somehow related to peace records. Of these, 95 involve disputes between Muslims, 36 between non-Muslims, and 4 between Muslims and non-Muslims. It is understood that non-Muslim Ottoman subjects, like Muslims, frequently applied to the *Shari'a* courts in order to solve their problems and to make peace in this context.

Although the mutual approval and acceptance of the parties is required for the settlement to take place, the plaintiff gives up his accusations in return for a certain amount of payment and settles with the other party. The most important factor that ensures that the disputes that are reflected in the court are concluded with peace are the mediators called “*muslihun*” (arbitrator). However, although there is no information in the registers about who the *muslihun* was, it is understood that the *muslihun* did not consist of those who witnessed the case and that not only Muslims but also *zimmis* acted as mediators. While the disputes were generally resolved by *muslihun* before they turned into a public order issue, *muslihun* intervened after violent arguments took place between the parties in 18 records. In 35 records, the *muslihun* was not mentioned. Considering that *muslihun* intervenes in order to reconcile the parties in disputes and discussions, it can be said that the parties in the peace registry, where the word *muslihun* is not mentioned, settled among themselves without any disagreement and came to the court to register the peace.

Another reason why the parties accept the peace is the amount of money given in return for the settlement. In the settlement records, there is a settlement price paid by one of the parties to the other in order to settle the dispute between them. In the majority of the cases we examined, the settlement price was determined in the form of money. Settlement costs other than money constitute a part of goods, property or shares. The highest settlement price for settlement in disputes was given as 1,000 Riyals in an inheritance dispute, while the lowest value of settlement was given as 4 *kurus* in a debt dispute.

When the peace records in 17th century Trabzon were evaluated in terms of gender, it was determined that one of the parties in the disputes that resulted in the peace was mostly a woman. When these records were examined in detail, it was determined that many women in Trabzon were victims of various issues, especially in inheritance sharing, they applied to the court to find solutions to their problems and resolved their problems through peace. In inheritance disputes, the parties generally settled by receiving a price from the other party in exchange for *taharic* (waiver) of their share. 42 women in 76 inheritance settlements applied to the court as the aggrieved party. 14 women appear as defendants. Women have been victimized not only in inheritance disputes but also in divorce settlements because they could not receive their *mahr* and *iddet* alimony. As a matter of fact, if the *mahr* was paid later, if the women did not receive their dowry before their husband died, they could receive their dowry from their dissenters after the husband died. However, if the other heirs of the husband did not give the dowry to the widows, there was a disagreement and the women could apply to the court to get their rights. In addition, after the man divorces his wife, he is obliged to pay the woman his *mahr* and *iddet* alimony. When he does not pay the amount he is obliged to, a dispute arises between the man and the woman and this issue is reflected in the court. Between the years we examined, the disagreements arising from divorce arise due to the fact that the man does not give his ex-wife his dowry and alimony. After these disagreements, with the intervention of the *muslihun* the lawsuit and strife between them disappears with as a peaceful solution.

Among 135 records, 12 settlement records related to debt-credit relations. 5 of them are between non-Muslims, 6 of them are among Muslims, and 1 record is between Muslims and non-Muslims. When the debtors died, their debts were paid either from their remaining properties or by the heirs taking over the debts. The settlements made in debt-credit relations are formed when individuals who have difficulty in paying their debts in terms of money or who cannot pay their debts within a certain period of time. Thus, they pay their debts at a lower price and the creditor accepts this situation. The difference between the debt amount and the settlement price is clearly seen in the settlement records on debt-credit. If the creditor has given up hope of the money he supposed to receive, he may have preferred to minimize his loss by taking some money.

Among the public order incidents that were resolved through peace in Trabzon, there are 5 deaths and 2 theft incidents, two of which are about slaves. In the peace settlements on murder, the highest settlement price received by the relatives of the victim from the murderer was 600 *Esedî kuruş*, and the lowest settlement price was 20 *kuruş* given to the owner for the death of a slave. In the theft crime, the offender or his relatives have made peace by giving the stolen goods or some price to the victim. Property disputes that result in a settlement arise due to the seizure of another person's property, the underpayment of a sold property, or the heirs who want to cancel the property sale. In the study, 16 records of disputes of peace identified among 135 peace records were about the parties who actually had a peace with each other before. Witnesses are very important in peace disputes. When heir becomes a plaintiff without knowing that there was a settlement before and if one of the parties denies the settlement, the court asks for witnesses and the witnesses are heard and the decision is reached. If the plaintiff has no witnesses, the case is concluded against the plaintiff.

The settlement cases generally start with the claimant's claiming his rights from the other party, and end with the mediators making a settlement with the plaintiff in return for a price. The results of the study summarized above cover a certain period of time and are not authorized to have the last word in this subject. However, the study shows that the reconciliation mechanism used frequently in many Ottoman courts as a method like the Trabzon Court. The prevention of grievances arising from various activities of social life and the realization of this through law emerges as a practice to be appreciated in terms of the 17th century Ottoman provincial administration.